

Odgovornost i sankcioniranje maloljetnih počinitelja seksualnih delikata

Gračić, Irma

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:676318>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Irma Gračić

**ODGOVORNOST I SANKCIONIRANJE
MALOLJETNIH POČINITELJA
SEKSUALNIH DELIKATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

IRMA GRAČIĆ

**ODGOVORNOST I SANKCIONIRANJE
MALOLJETNIH POČINITELJA
SEKSUALNIH DELIKATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ines Sučić

Zagreb, 2021.

Sažetak

Kaznena djela seksualnih delikata imaju značajne i dugotrajne posljedice po žrtvu, a uz njih se često vežu i određeni mitovi, kao i visoke stope neprijavlivanja djela policiji. Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati razinu pripisane krivnje oštećenici i optuženiku, uzroke ponašanja optuženika i procjene adekvatnog sankcioniranja maloljetnog optuženika za seksualni delikt, ovisno o vrsti kaznenog djela i karakteristikama oštećenice. Uz to, cilj je bio ispitati i doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt. Istraživanje je provedeno online upitnikom na prigodnom uzorku od 360 punoljetnih sudionika (žene 73.3%). U istraživanju su korištene vinjete s opisima seksualnog delikta, instrumenti: Ljestvica prihvaćanja mitova o silovanju u kratkoj formi (Payne, Lonsway i Fitzgerald, 1999), Ljestvica stavova o tretmanu seksualnih prijestupnika (Wnuck, Chapman i Jeglic, 2006) i adaptirana Ljestvica pripisivanja krivnje (Bieneck i Krahe, 2011) te mjere: vjerodostojnosti žrtve, pripisivanja uzroka ponašanja optuženika i sankcioniranja optuženika. Rezultati su pokazali kako su sudionici koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja u pokušaju bili statistički značajno skloniji rehabilitaciji, zagovarali kraće trajanje zatvorske kazne, te medijaciju kao vrstu sankcije smatrali primjerenijom u opisanom slučaju od sudionika koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja. Sudionici s negativnim stavovima prema seksualnim prijestupnicima i njihovom tretmanu iskazali su više razine okrivljavanja optuženika, veću sklonost kažnjavanju optuženika kaznom zatvora, dulje predloženo trajanje kazne zatvora, češći odabir sankcija kontrole i kazne za optuženika te medijaciju smatrali manje primjerenom sankcijom. Spol sudionika je zadržao samostalni značajni doprinos te se pokazalo kako su žene predlagale kraće trajanje kazne zatvora, u većoj mjeri odabirale sankcije rehabilitacije, a u manjoj mjeri sankcije kontrole i kazne za maloljetnog optuženika za seksualni delikt.

Ključne riječi: seksualni delikti, maloljetni počinitelji, krivnja, sankcioniranje, žrtve

Abstract

Sexual offences lead to significant and protracted consequences suffered by victims, often are connected to different rape myths, as well as a high rate of non-reporting to the police. Therefore, the purpose of the present study was to examine the level of attributed guilt to the damaged party and to the defendant, the causes of the defendant's behaviour and the assessment of adequate sanctioning of the juvenile defendant for the sexual offence, depending on the type of the offence and the characteristics of the damaged party. Also, the purpose was to examine the contribution of socio-demographic characteristics and public attitudes about rape, victims of rape, treatment of sexual offenders and the causes of their behaviour to the attribution of guilt to the damaged party and the defendant, as well as to the sanctioning of the juvenile defendant for the sexual offence. This study was carried out using an online questionnaire on a convenience sample of 360 participant over the age of 18 (73.3% women). Vignettes with descriptions of the sexual offence were used in the study, as well as the following instruments: *Illinois Rape Acceptancy Scale Short Form* (Payne, Lonsway i Fitzgerald, 1999), *Attitudes Towards the Treatment of Sex Offenders* (Wnuck, Chapman i Jeglic, 2006) and the adapted form of *Attribution od Blame Scale* (Bieneck i Krahé, 2011), and the following measures: victim credibility, attribution of causes of the defendant's behaviour and sanctioning of the defendant. Results of the study indicated that the participants who were presented with a description of attempted rape were significantly more prone to rehabilitation and shorter prison sentencing and they considered mediation a more adequate form of sanction for the defendant, compared to the participants who were presented with a description of rape. Participants holding negative attitudes toward sexual offenders and their treatment attributed more guilt to the defendant, were more prone to recommend a prison sentence for the defendant, the proposed length of the prison sentence was longer, selected sanctions of control and punishment of the defendant more often and assessed mediation as a less adequate sanction. The sex of the participant retained a significant independent contribution and the results indicated that women recommended shorter prison sentencing, selected sanctions of rehabilitation more often, and sanctions of control and punishment of the juvenile defendant for the sexual offence less often.

Keywords: sexual offences, juvenile offenders, guilt, sanctioning, victims

Sadržaj

1. Uvod	2
1.1. <i>Seksualni delikti i mitovi o silovanju</i>	3
1.2. <i>Žrtve seksualnih delikata</i>	5
1.3. <i>Počinitelji seksualnih delikata</i>	7
1.4. <i>Sankcioniranje i tretman počinitelja seksualnih delikata</i>	9
2. Cilj i problemi	12
2.1. <i>Cilj istraživanja</i>	12
2.2. <i>Problemi i hipoteze</i>	13
3. Metoda	14
3.1. <i>Sudionici</i>	14
3.2. <i>Instrumenti</i>	15
3.3. <i>Postupak</i>	18
4. Rezultati	20
4.1. <i>Faktorska struktura i pouzdanost korištenih ljestvica</i>	20
4.2. <i>Deskriptivni rezultati</i>	21
4.3. <i>Analiza razloga za i protiv korištenja medijacije kod seksualnih delikata</i>	23
4.4. <i>Povezanost među varijablama</i>	26
4.5. <i>Razlike u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, uzroka ponašanja optuženika i primjerenosti sankcija za počinjeno djelo s obzirom na vrstu kaznenog djela i karakteristike žrtve</i>	30
4.6. <i>Doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt</i>	32
5. Rasprava	38
5.1. <i>Stavovi i procjene sudionika o žrtvama, počiniteljima i seksualnim deliktima te primjerenosti sankcioniranja i tretmana optuženika</i>	38
5.2. <i>Razlike u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, pripisanih uzroka ponašanja optuženika i načina primjerenog sankcioniranja optuženika obzirom na karakteristike oštećenice i karakteristike djela</i>	42
5.3. <i>Doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima ponašanja optuženika pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt</i>	44
5.4. <i>Nedostatci i implikacije prikazanog istraživanja te prijedlozi za buduća istraživanja</i>	47
6. Zaključak	48
7. Literatura	50
8. Prilozi	55

1. Uvod

Kaznena djela protiv spolne slobode pripadaju skupini kaznenih djela s elementima nasilja, s obilježjem nanošenja tjelesne i/ili psihičke boli žrtvi. Kaznena djela protiv spolne slobode izazivaju veliku pozornost javnosti, utječu na osjećaj sigurnosti i objektivnu razinu društvene opasnosti, a njihove počinitelje javnost oštro osuđuje (Skorupan, 2001). Međutim, u praksi se pokazalo kako sudovi počiniteljima silovanja izriču tek polovinu od maksimalno zapriječene zatvorske kazne (Garačić, 2004). Tijekom vremena u učestalosti prijavljivanih slučajeva nisu zabilježena znatna odstupanja (MUP, 2021; MUP, 2020), ali se uz tu vrstu djela značajno više nego uz bilo koja druga veže „tamna brojka“ kriminaliteta, odnosno visoka stopa neprijavljivanja djela policiji (Maričević, Glavina Jelaš i Štrk, 2018; Martinjak, 2010; Martinjak, 2003). Smatra se da društvena prihvaćenost mitova o silovanju, odnosno uvjerenja kojima se okrivljuje žrtvu za seksualnu viktimizaciju i opravdava nasilje (Lonsway i Fitzgerald, 1994), negativno utječe na žrtvinu spremnost na prijavljivanje silovanja policiji (Maričević i sur., 2018). Poznato je da razina okrivljavanja žrtve varira obzirom na žrtvine karakteristike te ponašanje prije i tijekom seksualnog napada (Deitz, Littman i Bentley, 1984; Feldman-Summers i Linder, 1976; Follingstad, Li, Chahal i Renzetti, 2021; Hockett, Smith, Klausning i Saucier, 2016; Pollard, 1992), dok su više razine pripisivanja odgovornosti žrtvi povezane s nižim razinama pripisivanja odgovornosti počinitelju i zagovaranjem blažih sankcija (Pollard, 1992).

Seksualni delikti počinjeni od strane maloljetnika nisu učestali (MUP, 2021; MUP, 2020), ali znatan udio punoljetnih kriminalnih povratnika započeo je s delikventnim ponašanjem prije 18 godine. Stoga je nužno u svrhu prevencije, ali i učinkovite politike suzbijanja kriminalnog povrata, tj. recidivizma, usmjeriti pozornost na kriminalitet maloljetnika (Cajner-Mraović, 1996). Postoje dokazi kako terapijski tretman počinitelja seksualnih delikata uspješno smanjuje stopu ponavljanja djela (Jerkov, 2000), pri čemu su tretmani maloljetnih seksualnih delikvenata uglavnom ekvivalentni tretmanu odraslih (Mužinić, 2010). Uz klasične sankcije, kod maloljetnih počinitelja uspješnim su se u smanjenju recidivizma kod različitih vrsta kaznenih djela pokazale i alternativne sankcije, primjerice medijacija (Miroslavljević, Koller-Trbović i Lalić-Lukač, 2010).

Obzirom da postoji utjecaj okoline (obitelj, vršnjaci, policija) na žrtvinu spremnost za prijavljivanjem kaznenog djela (Martinjak, 2008) te na proces oporavka žrtve (Maričević i sur., 2018), kao i da postoji određeni doprinos javnosti u kreiranju politika sankcioniranja počinitelja, relevantno je razmatrati stavove javnosti o raznim aspektima vezanim uz počinjenje

seksualnih delikata. Međutim, većina je istraživanja o temi seksualnih delikata provedena na studentima u SAD-u, zbog čega je upitna reprezentativnost nalaza i mogućnost generalizacije na druge populacije i kulture (Pollard, 1992). U Hrvatskoj je tema seksualnih delikata i sudova javnosti o njima slabo istražena (Martinjak, 2003), a sklonost kažnjavanju nasuprot rehabilitacije za maloljetne počinitelje neistražena. Uzimajući u obzir navedeno kao i nesukladnost stavova javnosti i sudske prakse oko sankcioniranja počinitelja seksualnih delikata, potrebu za prevencijom recidivizma (pokušaja) silovanja te naznake uspješnosti alternativnih sankcija pogotovo kod maloljetnih počinitelja kaznenih djela, činilo se relevantnim istražiti stavove javnosti u Hrvatskoj o žrtvama i počiniteljima seksualnih delikata te sankcioniranju tih počinitelja.

1.1. Seksualni delikti i mitovi o silovanju

Kaznena djela protiv spolne slobode klasični su oblik kriminaliteta te oduvijek privlače pažnju stručne i opće javnosti (Kurtović Mišić i Garačić, 2010). Kroz povijest je prisutna pojava ratnog zločina (grupnog) silovanja kao najbrutalnijeg oblika zlostavljanja, koje ostavlja značajne i dugotrajne posljedice po žrtve i njihove bližnje, a često ostaje nespomenuto i prešućeno. Na našim područjima je tema ratnog zločina (grupnog) silovanja posebno osjetljiva, obzirom na nedavna iskustva u Domovinskom ratu (1991.-1995.) i ozbiljne posljedice po fizičko, psihičko i spiritualno zdravlje žrtava koje se osjećaju i danas (Kopunović Legetin, Vuletić i Šota, 2019). U Republici Hrvatskoj je u razdoblju od 2013. do 2018. godine prijavljeno 2259 kaznenih djela protiv spolne slobode, od čega 43.3% spolnog odnošaja bez pristanka, silovanja i silovanja u pokušaju (MUP, 2019). Dodatno, stručnjaci upućuju kako ova vrsta kriminaliteta skriva veliku tamnu brojku (Martinjak, 2009), a smatra se da na jedno prijavljeno silovanje dolazi petnaest do dvadeset neprijavljenih (Radačić, 2014). Na navedeno dodatno ukazuje činjenica kako se nakon uvođenja blažeg oblika kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka 2013. godine povećala ukupna brojka prijavljenog blažeg oblika djela i silovanja u odnosu na prijave za silovanje ranijih godina (Lukšić, 2016). Nadalje, nakon brisanja istog blažeg oblika djela iz zakona 2020. godine i promjene definicije silovanja, broj slučajeva silovanja približno je opet bio jednak (MUP, 2021) zajedničkom broju od prethodne godine (MUP, 2020). Aktualni zakon silovanje definira kao izvršavanje ili navođenje na izvršavanje spolnog odnošaja ili s njim izjednačene spolne radnje bez pristanka druge osobe (Kazneni zakon, NN 126/19, čl. 153, st1), a pristanak postoji ako je osoba voljno odlučila stupiti u spolnu

radnju te bila sposobna donijeti i izraziti takvu odluku (Kazneni zakon, NN 126/19, čl. 153, st5). Navedena promjena olakšava dokazivanje kaznene odgovornosti za silovanje, odnosno teret dokazivanja stavlja na (ne)postojanje pristanka.

Iako se posljednjom promjenom i promjenama u zakonskim okvirima tijekom godina proširivao kazneni pojam silovanja, u smjeru prepoznavanja sve širih karakteristika slučajeva kaznenim djelom silovanja (Kurtović Mišić i Garačić, 2010), problem tamne brojke neprijavljenih slučajeva i potreba za njenim smanjivanjem opstaje (Maričević i sur., 2018). Karakteristike kaznenog djela utječu na razlike u vrsti i težini sankcioniranja te pripisivanju krivnje i odgovornosti počiniteljima i žrtvama (Follingstad i sur., 2021). Također, visoka stopa neprijavlivanja silovanja vezuje se uz neugodne reakcije okoline i mitove o silovanju, kojima se okrivljava žrtvu i relativizira opravdanost kaznenog djela (Martinjak, 2003). Neki od najčešćih mitova o silovanju sadržavaju vjerovanje da seksualno nasilje nije učestalo, da je žrtva ponekad sama kriva za doživljeno nasilje, da žena može spriječiti pojavu silovanja ako želi, da su silovatelji njoj nepoznati, psihički nestabilni muškarci, da se većina silovanja događa noću u praznim ulicama, itd. (Ženska soba, 2017). Društvena prihvaćenost mitova o silovanju pridonosi osjećaju krivnje i predbacivanju žrtve (Bondurant, 2001), otežava oporavak i prilagodbu žrtava (Maričević i sur., 2018) te utječe na mišljenje počinitelja o žrtvama i samom djelu (Martinjak, 2003).

Mnogi mitovi o silovanju znanstveno su opovrgnuti. Primjerice, u većini slučajeva počinitelj silovanja je žrtvi otprije poznat, a udio takvih slučajeva u Hrvatskoj je dvije trećine ili više (Maričević i sur., 2017; Martinjak, 2008), dok se u stranoj literaturi pojavljuju procjene da je čak 80-90% počinitelja otprije poznato žrtvi (Cowan, 2000). Istovremeno je okrivljavanje žrtava češće u slučajevima u kojima su poznavale počinitelja (Bondurant, 2001), a isti se slučajevi rjeđe prijavljuju i procesuiraju (Cowan, 2000) ili ih žrtve prijavljuju kasnije (Martinjak, 2008). Poznanstvo između žrtve i počinitelja također utječe na izostanak ili zakašnjenje u žrtvinom prepoznavanju opasnosti (Martinjak, 2010). Iz navedenog je jasno da mit o nepoznatom počinitelju silovanja nije dokazan, ali utječe na žrtvinu svijest o opasnosti, naknadne osjećaje i odluke o prijavljivanju. Nadalje, suprotno uvjerenju da je žrtva silovanja uvijek žena, žrtva istog kaznenog djela može biti bilo tko, neovisno o spolu. Također, nalaz da se 50% djela dogodilo u privatnoj kući ili stanu te da je trećina djela počinjena po danu opovrgavaju mit kako se silovanja događaju samo u napuštenim i mračnim ulicama (Maričević i sur., 2018). Mit da žene prijavljuju silovanje kako bi se osvetile muškarcima je potpuno

netočan, obzirom da se lažne prijave istog djela pojavljuju u izuzetno niskom postotku (Vulama, 2012), te se najčešće otkriju u samom početku kriminalističke obrade (Martinjak, 2008).

Iako su spomenuti i drugi mitovi o silovanju nedokazani, oni su prisutni te imaju stvarni utjecaj na društvo i pojedince. Primjerice, oblikovanje savjeta za prevenciju seksualnih napada usmjereno na žrtvino ponašanje utječe na veće pripisivanje krivnje žrtvi takvog napada, a upravo takav preventivski sadržaj prevladava u kampanjama gotovo svugdje u svijetu (Cherniawsky i Morrison, 2020). Također, rezultati meta-analize ukazuju da muškarci i žene donose drugačije sudove o slučajevima silovanja, ovisno o tome koliko se slučaj poklapa s idejom o silovanju koja proizlazi iz raznih mitova. Za slučajeve koji su više podudarni s mitovima o silovanju, razlike u sudovima između spolova su manje (Hockett i sur., 2016). Rezultati dosadašnjih istraživanja su pokazali kako muškarci iskazuju više razine prihvaćanja mitova o silovanju od žena (Ljubin i Kamenov, 2004; Payne, Lonsway i Fitzgerald, 1999; Suarez i Gadalla, 2010), a osobe koje u većoj mjeri prihvaćaju mitove o silovanju pokazuju tradicionalnije poglede na spolne uloge (Mayerson i Taylor, 1987), veće neprijateljstvo prema ženama te više razine prihvaćanja nasilja u odnosima (Payne i sur., 1999). Osobe s navedenim stavovima iskazuju nižu razinu empatije prema žrtvi silovanja, u većoj mjeri je okrivljuju i smatraju odgovornom te su sklone blažim kaznama za počinitelja (Pollard, 1992).

1. 2. Žrtve seksualnih delikata

Istraživanja u svijetu i na našim područjima ukazuju da žrtve silovanja pretežito nisu odabrane slučajno, odnosno da postoje određene viktimgene predispozicije koje neke osobe izlažu većem riziku postajanja žrtvom u odnosu na druge (Maričević i sur., 2018). Smatra se da postoje biološki, sociološki i psihološki faktori postajanja žrtvom, pri čemu takve karakteristike čine osobu manje zaštićenom i više izloženom riziku viktimizacije (Pospišil-Završki, 1983, prema Martinjak, 2003). Žrtve seksualnih delikata najčešće su žene mlađe dobi, pri čemu je najugroženija skupina dobi do 24 godine (Maričević i sur., 2018), odnosno skupina u dobi od 14 do 25 godina (Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002, prema Maričević i sur., 2018). Prema službenim statistikama čak trećinu žrtava čine osobe u dobi do 18 godina (MUP, 2021; MUP, 2020). Mlađa dob žrtava vezana je uz slabije životno iskustvo u izbjegavanju nasilnih situacija i životni stil samačkog života te veći broj druženja i izlazaka (Maričević i sur., 2018), a životni stil osobe se općenito smatra relevantnim za rizik postajanja žrtvom različitih kaznenih djela (Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978). Vezano uz mlađu dob žrtava, one su

najčešće bez stručne spreme, srednje stručne spreme ili u obrazovnom procesu (Maričević i sur., 2018), iako se pokazalo da su za prepoznavanje opasnosti u situaciji seksualnog napada životno iskustvo i karakter vjerojatno važniji faktori od obrazovanja (Martinjak, 2010). Makar su kod polovine žrtava utvrđena prethodna devijantna ponašanja i kod više od polovine prethodna konzumacija alkohola te se takvim ponašanjima povećava rizik, navedeno ne osigurava da osobe koje se nisu ponašale na takve načine ne mogu postati žrtvama. Navedeno također ne znači da je ijedna osoba, neovisno o svom ponašanju, namjerno postala žrtvom. Dodatno, žrtva silovanja može biti bilo koja osoba, neovisno o spolu, dobi, obrazovanju i ostalim karakteristikama (Maričević i sur., 2018).

Ipak, žrtvin manjak opreznosti i rizično ponašanje kod promatrača dovode do većih razina pripisivanja krivnje i odgovornosti žrtvi (Pollard, 1992). Okrivljavanje žrtve silovanja česta je pojava u društvu, medijima te institucionalnim okvirima, a time se može znatno otežati proces oporavka žrtve (Cherniawsky i Morrison, 2020). Mnoga istraživanja su dovela u vezu različite žrtvine karakteristike i ponašanja s razlikama u procjenama promatrača oko njene odgovornosti i krivnje (Follingstad i sur., 2021; Hockett i sur., 2016; Pollard, 1992; Tsoudis i Smith-Lovin, 1998), kao i u procjenama sankcioniranja počinitelja (Follingstad i sur., 2021). Krivnja implicira namjeru, dobrovoljnost, razumijevanje posljedica i mogućnost drugačijeg odabira ponašanja, dok odgovornost određuje ulogu koju je osoba imala u određenom slijedu događaja (Broadbury i Fincham, 1990, prema Follingstad i sur., 2021). Prema procjenama promatrača žrtve silovanja su uvijek barem djelomično krive i odgovorne, a procjene razina krivnje i odgovornosti variraju ovisno o karakteristikama slučaja (Follingstad, 2021; Hockett i sur., 2016; Pollard, 1992). Mit o silovanju da su žrtve barem djelomično odgovorne također podržavaju hrvatski studenti (Ljubin i Kamenov, 2004). Općenito, muškarci žrtve smatraju više krivima i odgovornima te u većoj mjeri umanjuju posljedice djela silovanja od žena (Hockett i sur., 2016).

Neke karakteristike žrtava pouzdano utječu na snažnije okrivljavanje žrtava i slabije okrivljavanje počinitelja od strane promatrača (Pollard, 1992). Primjerice, u slučajevima romantičnog odnosa između žrtve i počinitelja, pri čemu kod bliskijeg odnosa s počiniteljem muškarci iskazuju umanjivanje ozbiljnosti silovanja i pojačano okrivljavanje žrtve (Hockett i sur., 2016). Općenito se žrtvu više okrivljuje što je veća razina njene seksualne aktivnosti u prošlosti (Hockett i sur., 2016; Pollard, 1992). Prethodna seksualna aktivnost žrtve snažnije oblikuje stavove muškaraca nego žena (Pugh, 1983, prema Pollard, 1992), ali to je mit o silovanju koji je prisutan kod osoba oba spola (Hockett i sur., 2016). Sklonost blažem

sankcioniranju počinitelja u slučajevima kada je žrtva bila prethodno seksualno aktivnija govori u prilog postojanju mita kod sudionika da seksualna aktivnost žene ukazuje na njen pristanak (Pollard, 1992).

Međutim, vezano uz niz karakteristika žrtava, mnoštvo istraživanja nije rezultiralo čvrstim i jednoznačnim nalazima o utjecaju na sudove promatrača. Specifično, uz način obrane žrtve od počinitelja vežu se različiti i nekonzistentni nalazi (Pollard, 1992). Neki nalazi ukazuju da muškarci, za razliku od žena, pripisuju manje krivnje žrtvi koja se odupire (Scroggs, 1976, prema Pollard, 1992). Ako se uz način obrane žrtve varira i žrtvina privlačnost, rezultati ukazuju na najnegativnije stavove prema neprivlačnoj žrtvi koja se fizički odupire te najpozitivnije stavove prema privlačnoj žrtvi koja je agresivna (Deitz i sur., 1984). S druge strane, Hockett i suradnici (2016) ističu kako su razlike između muškaraca i žena u negativnim sudovima o žrtvama silovanja manje izražene kada se žrtva snažnije verbalno i fizički odupire. Smatraju kako nalaz objašnjava vjerovanje oba spola u mit o silovanju da se žena može oduprijeti ako to zaista želi. Nadalje, nalazi vezani uz sudove promatrača u slučajevima poznanstva između žrtve i počinitelja bez romantične involviranosti nisu konzistentni. Od istraživanja do istraživanja razlikuju se nalazi okrivljavanja i odgovornosti žrtve, procjene ozbiljnosti kaznenog djela te sigurnosti u kaznenu odgovornost počinitelja (Pollard, 1992). Općenito su muškarci i osobe s niskim razinama empatije prema žrtvi silovanja podložniji utjecaju karakteristika žrtve i žrtvinog ponašanja na njihove procjene te odluke vezane uz slučajeve silovanja (Deitz i sur., 1984). Spol sudionika, uz vrstu kaznenog djela, također utječe na predloženo trajanje kazne zatvora te procjenu psiholoških posljedica napada po žrtvu (Feldman-Summers i Lindner, 1976).

1.3. Počinitelji seksualnih delikata

U mitovima o silovanju počinitelji seksualnih delikata predstavljeni su kao psihički nestabilni muškarci koje je jednostavno uočiti po ponašanju i izgledu te koji siluju impulzivno na temelju jake seksualne želje koju ne mogu kontrolirati (Ženska soba, 2017). Suprotno tome, oni uglavnom nisu psihički bolesne osobe, već nesigurne osobe niskog samopoštovanja, neuspješne u socijalnim kontaktima (Petter i Whitehill, 1998), a o većini napada unaprijed odlučuju (Lisak i Miller, 2002). Počinitelji seksualnih delikata uglavnom su nižeg obrazovanja (Puškarić, 1991, prema Martinjak, 2003), a sa sve višim razinama obrazovanja počinitelja žrtvino prepoznavanje opasnosti od silovanja nastupa sve kasnije (Martinjak, 2010).

Najzastupljenija dobna skupina među počiniteljima je između 29 i 36 godina starosti, dok počinitelji od 29 godina starosti nadalje čine preko 70% ukupnog broja počinitelja seksualnih delikata (MUP, 2021; MUP, 2020). S porastom dobi počinitelja žrtvino prepoznavanje opasnosti, također, nastupa sve kasnije (Martinjak, 2010). Počinitelji najčešće poznaju svoje žrtve (Cowan, 2000; Maričević i sur., 2018; Martinjak, 2008), a istraživanja neprijavljenih počinitelja seksualnih delikata ukazuju da se radi o skupini koja u znatnom broju ponavlja ova kaznena djela (Lisak i Miller, 2002). Prema svojim karakteristikama, počinitelji unutar i izvan Hrvatske se ne razlikuju (Martinjak, 2003). Gotovo svi počinitelji seksualnih delikata su muškarci (MUP, 2021; MUP, 2020), iako treba imati na umu kako se podatci temelje isključivo na prijavljenim slučajevima.

U Hrvatskoj je 2019. godine zabilježeno 10 počinitelja seksualnih delikata u dobi do 18 godina, odnosno 26 počinitelja do 21 godine (MUP, 2020), dok su za 2020. godinu te brojke 7 i 16. Razvidno je kako se ne radi o velikom broju maloljetnih počinitelja, ali je poznato kako je znatan udio punoljetnih kriminalnih povratnika započeo s delikventnim ponašanjem prije 18 godine. U svrhu suzbijanja recidivizma, relevantno je usmjeriti pozornost na kriminalitet maloljetnika (Cajner-Mraović, 1996). Odrasli počinitelji seksualnih delikata većinom su svoj početni prekršaj počinili u dječjoj dobi, a nedostatak reakcije na seksualno neprihvatljiva ponašanja u adolescenciji može dovesti do daljnje eskalacije takvih ponašanja (Perry i Orchard, 1992). Također, seksualna se agresivnost smatra samo dijelom širih antisocijalnih ponašanja osobe (Zakireh, Ronis i Knight, 2008). U prilog navedenom ide činjenica kako počinitelji seksualnih delikata češće ostvare kriminalni povrat sa neseksualnim deliktom (Lussier, Van Den Berg, Bijleveld i Hendriks, 2012). Počinitelji seksualnih i neseksualnih delikata pokazuju sličnosti u karakteristikama, izuzev povišenih seksualnih devijacija i seksualnosti, češćeg nasilnog ponašanja i fantazija te povijesti osobne viktimiziranosti kod počinitelja seksualnih delikata. Doživljavanje seksualnog i drugih oblika zlostavljanja, uz disfunkcionalnu obiteljsku dinamiku, predstavlja značajan rizik za počinjenje seksualnog delikta adolescenta (Zakireh i sur., 2008). Gotovo polovina mladih počinitelja (dobi do 21 godine) seksualnih delikata na području Zagreba pokazuje širi spektar antisocijalnih sklonosti, pod obiteljsko-pravnom je zaštitom i pokazuje poremećaje u ponašanju. Obilježje ovih počinitelja također je poznavanje žrtve (Lemezina, 2016). Specifičnosti počinjenja djela kod počinitelja mlađe dobi su prijekavanje, namamljivanje i iskorištavanje žrtve, počinjenje u noćnim satima, korištenje prijetnji, češće počinjenje u grupi, rjeđe zadavanje povreda kod pasivne obrane žrtve i grublje svladavanje otpora žrtve (Martinjak, 2010).

Kada promatrači procjenjuju odgovornost i krivnju počinitelja seksualnih delikata, kao što je već napomenuto, njihova je procjena ovisna o karakteristikama počinitelja, žrtve i situacije (Deitz i sur., 1984; Follingstad i sur., 2021; Hockett i sur., 2016). Također, ovisi i o procjeni odgovornosti i krivnje žrtve (Pollard, 1992), te su se više razine okrivljavanja žrtve pokazale povezane s nižom razinom okrivljavanja počinitelja (Follingstad i sur., 2021) i povremeno s blažim sankcijama za djelo (Pollard, 1992). Sudionici pripisuju više odgovornosti i krivnje počinitelju koji priznaje djelo, u odnosu na počinitelja koji izjavljuje o sumnji oko pristanka žrtve ili koji negira djelo (Follingstad i sur., 2021).

1.4. Sankcioniranje i tretman počinitelja seksualnih delikata

Kaznenim zakonom se za silovanje predviđa kazna od jedne do pet godina zatvora u osnovnom obliku (Kazneni zakon, NN 126/19, čl. 153, st1) te kazna od tri do deset godina u kvalificiranom obliku kaznenog djela (Kazneni zakon, NN 126/19, čl. 153, st2; Kazneni zakon, NN 144/22, 56/15, 126/19, čl. 154, st1), odnosno maksimalna kazna od petnaest godina (Kazneni zakon, NN 144/22, 56/15; 126/19, čl. 154, st2). Međutim, sudovi u Republici Hrvatskoj za isto kazneno djelo koriste tek polovinu kaznenih okvira zapriječenih zakonom za osnovni oblik djela te trećinu za kvalificirani oblik. Kazne zatvora u rasponu od tri mjeseca do pet godina čine 70% svih izrečenih kazni za slučajeve silovanja u promatranom razdoblju od 1978. do 2002. godine. Uviđa se znatna razlika između zakonom predviđenih kaznenih okvira i sudske prakse kažnjavanja, što opravdava prigovore pravne i opće javnosti o preblagim izrečenim sudskim kaznama. Posebice je problematično što se radi o teškom djelu s visokim zapriječenim kaznama (Garačić, 2004).

Također je problematično što se neostvarivanjem kaznenih okvira kažnjavanja umanjuje i mogućnost provođenja tretmanskih programa s počiniteljima. Naime, podatci ukazuju da počinitelji seksualnih delikata često imaju više žrtava prije uhićenja te nerijetko čine brutalna kaznena djela koja ostavljaju teške posljedice po žrtve seksualnog nasilja (Mamula, 2010, prema Mužinić i Vukota, 2010). Kod neprocesuiranih počinitelja dokazano je višestruko ponavljanje djela (Lisak i Miller, 2002), a terapijskim tretmanima se znatno utječe na smanjenje recidivizma (Jerkov, 2020). Tretman počinitelja seksualnih delikata u hrvatskom zatvorskom sustavu obuhvaća psihoterapijske i psihosocijalne intervencije te psihoseksualnu edukaciju (Mužinić i Vukota, 2010). Cilj terapijskih tretmana je smanjenje i prevencija kriminalnog

povrata te ostvarivanje kontrole nad impulzivnim i neprihvatljivim seksualnim ponašanjem i nagonima (Mužinić, 2010).

Sankcioniranje maloljetnih počinitelja (Radić, 2017) podliježe posebnom zakonskom okviru pod Zakonom o sudovima za mladež (aktualni zakon ZSM/2019), a njegove se odredbe znatno razlikuju po karakteristikama, svrsi i načinu izvršenja u odnosu na opće kazneno-pravne sankcije. Maloljetničke sankcije time predstavljaju posebnu vrstu kazneno-pravnih sankcija, a primjenjuju se prema maloljetnim i mlađim punoljetnim počiniteljima. Hrvatski je sustav maloljetničkih sankcija širok i sadržajno raznolik te usklađen s rješenjima moderne kazneno-pravne znanosti. Međutim, podaci o porastu broja maloljetnih kriminalnih povratnika u Hrvatskoj ukazuju na neučinkovitost u primarnom cilju specijalne prevencije. Slično tome, postoje kritike postojećih europskih sustava sankcioniranja maloljetničke delikvencije od strane stručnjaka, političara i šire javnosti u vidu preblagog i nedovoljno učinkovitog sankcioniranja kojim se stvara kultura neodgovornosti. S druge strane, postoje mišljenja kako bi se u maloljetničkom sankcioniranju trebalo dodatno težiti restorativnoj pravdi¹ i implementaciji većeg broja alternativnih sankcija, što se nalaže i međunarodnim dokumentima. Slično drugim europskim zemljama, i kod nas je kažnjavanje maloljetnika rijetkost, a prednost je dana odgojno-obrazovnim mjerama i alternativnim sankcijama. Sve mjere kojima se maloljetnika izdvaja iz životne sredine su u konstantnom padu u praksi, a maloljetnički zatvor se ne izriče u više od 2% slučajeva. U hrvatskoj se praksi najčešće izriče mjera pojačane brige i nadzora, kojom se maloljetnik zadržava u vlastitoj životnoj sredini te uz koju se često izriču pojedine posebne obaveze ili pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora.

Medijacija u Hrvatskoj (Koller-Trbović i Gmaz-Luški, 2006) ima oblik izvansudske nagodbe u okviru posebne obveze da maloljetnik prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu počinjenu kaznenim djelom. Uz pomoć posrednika se nastoji postići međusobno zadovoljavajući sporazum između žrtve i počinitelja. Obje strane trebaju dobrovoljno pristati sudjelovati i složiti se s načinom popravka ili nadoknade štete. Takav oblik sankcije ima za cilj postići mir između strana i spriječiti ponovno činenje kaznenih djela. Ovakva reakcija na kazneno djelo bez pokretanja kaznenog postupka postoji u Hrvatskoj od 2000. godine, a pokazuje visoku stopu uspješnosti procesa i ishoda (80%) te se vezuje uz niske stope recidivizma (10%). Pri korištenju medijacije postoje prednosti za žrtvu, počinitelja i

¹ Restorativna pravda je pristup kojim se nastoji najviše moguće popraviti šteta učinjena kaznenim djelom, pri čemu u procesu dobrovoljno sudjeluju žrtva, počinitelj i ponekad druge strane, poput zajednice. Proces vodi posrednik, a najčešće se radi o procesu medijacije (European Forum for Restorative Justice, 2020).

zajednicu, a proces najčešće traje svega tri mjeseca. U daljnjoj analizi modela (Miroslavljević i sur., 2010), visoka stopa uspješnosti ustraje (86%), recidivizam ostaje niže stope u usporedbi s klasičnim sankcijama (17%), a uviđa se proširenje primjene, primjerice uključivanjem počinitelja nasilnih djela u proces. Europski forum za restorativnu pravdu (2020) ukazuje na niz dobrobiti za žrtvu i počinitelja pri korištenju restorativne pravde u slučajevima seksualnog nasilja, obzirom na karakteristike procesa koje ga razlikuju od klasičnog kazneno-pravnog sustava. U procesu se obraća pozornost na žrtvine potrebe, priče obaju strana, stručni pristup i rehabilitacijsku svrhu. Međutim, u Hrvatskoj izvansudska nagodba još nije korištena za slučajeve silovanja počinjenih od maloljetnika.

Programi tretmana mladih počinitelja kaznenih djela protiv spolne slobode prema principima i ciljevima odgovaraju takvim programima za odrasle, uz razliku važnosti uključivanja članova obitelji. U radu s maloljetnim počiniteljima naglasak je stavljen na učenje socijalnih vještina, kontrolu ljutnje i impulzivnosti, rješavanje osobnih problema i seksualnu edukaciju (Mužinić, 2010). Meta-analizom radova o učinkovitosti programa tretmana adolescenata zaključeno je kako još nisu zadovoljeni znanstveni temelji nužni za dokazivanje pravih učinaka tih programa (Burton i sur., 2006, prema Lemezina, 2016).

Stavovi javnosti prema sankcioniranju počinitelja kaznenih djela i njihova sklonost kažnjavanju nasuprot rehabilitaciji zanimljivi su mnogim istraživačima, ali i dalje bez jednoznačnih rezultata (Andriansen i Aertsen, 2014). Za slučajeve silovanja, javnost preferira strože sudske kazne te se snažno protivi alternativnim sankcijama (Roberts i Hough, 2005). Očekivano, za zakonski gledano teža kaznena djela sudionici preferiraju strože kazne (Feldman-Summers i Lindner, 1976) i pokazuju veću sklonost kažnjavanju (Andriansen i Aertsen, 2014).

Na stavove o kažnjavanju počinitelja seksualnog delikta utječu osobne karakteristike procjenitelja te karakteristike žrtve, počinitelja i kaznenog djela (Pollard, 1992). Primjerice, osobe s višim razinama empatije prema žrtvi silovanja (Deitz i Byrnes, 2010) i žene su sklonije strožem kažnjavanju počinitelja (Gerdes i sur., 1988, prema Pollard, 1992; Feldman-Summers i Lindner, 1976; Schutte i Hosch, 1997) iako buduće pravnice za razliku od pravника više podupiru rehabilitaciju (Mackey, Courtright i Packard, 2006). Međutim, pri promatranju razlika u sklonosti kažnjavanju nasuprot rehabilitaciji na općenitijoj razini, za karakteristike poput spola, dobi te iskustva viktimizacije se dobivaju nekonzistentni i međusobno suprotni nalazi. Također, socio-demografske karakteristike su općenito slabi prediktori takvih stavova

(Andrianssen i Aertsen, 2014). Nadalje, na procjenu primjerene kazne za počinitelja utječu i aspekti poput žrtvine seksualne prošlosti, statusa veze, ugleda, privlačnosti, odjeće, itd. (Pollard, 1992; Deitz i Byrnes, 2010; Follingstad i sur., 2021) te je teško izolirati samostalne doprinose socio-demografskih varijabli.

2. Cilj i problemi

2.1. Cilj istraživanja

Uzimajući u obzir raskorake između rezultata istraživanja, stavova javnosti, kazneno-pravnih okvira i sudske prakse, važno je istražiti stajališta javnosti o kažnjavanju odnosno rehabilitaciji optuženika za seksualni delikt te ih usporediti s aktualnom praksom. S obzirom na kazneno-pravne posebnosti i imajući u vidu alarmantnost devijantnih ponašanja u adolescenciji te indikacije o kriminalnom povratu u odrasloj dobi, posebno se interesantnim činilo ispitati stavove o klasičnim i alternativnim sankcijama za specifičnu skupinu počinitelja seksualnih delikta – maloljetnike. Dodatno, istraživanjem se uz stavove o postojećim „klasičnim“ sankcijama željelo obuhvatiti i stavove prema medijaciji kao posebnom obliku alternativne sankcije za maloljetne počinitelje seksualnih delikta, koja se do sada pokazala korisnom i za žrtve i za počinitelje kod drugih tipova kaznenih djela. S obzirom na sklonost okrivljavanja žrtava silovanja, uz procjene odgovornosti i krivnje optuženika za počinjeno djelo istražena je i pripisana odgovornost, odnosno krivnja oštećenice.

Obzirom da na stavove o kažnjavanju počinitelja utječu osobne karakteristike procjenitelja te karakteristike žrtve, počinitelja i kaznenog djela i njih se, barem djelomično, nastojalo obuhvatiti ovim istraživanjem. Stoga se prilikom procjene adekvatnosti načina sankcioniranja maloljetnog optuženika za seksualni delikt ispitivao i utjecaj težine kaznenog djela (silovanje, silovanje u pokušaju) te prethodnog seksualnog iskustva oštećenice (seksualno aktivna i seksualno neaktivna) i njenog načina obrane od optuženika (pasivna i aktivna obrana). Također, prilikom procjene adekvatnosti načina sankcioniranja maloljetnog optuženika za seksualni delikt u obzir je uzet i doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova procjenitelja o činu silovanju i žrtvama te tretmanu počinitelja i uzrocima njihovog kriminalnog ponašanja.

Specifično, prvi cilj istraživanja bio je ispitati razinu pripisane krivnje oštećenici i optuženiku, uzroke ponašanja optuženika i procjene adekvatnog sankcioniranja maloljetnog optuženika za seksualni delikt, ovisno o vrsti kaznenog djela i karakteristikama oštećenice. Dodatni cilj je bio ispitati i doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt.

2.2. Problemi i hipoteze

U skladu s ciljem istraživanjem, postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

1. Ispitati razlike između sudionika u procjenama uzroka ponašanja oštećenika, krivnje oštećenice i maloljetnog optuženika seksualnog delikata s obzirom na karakteristike žrtve i vrstu kaznenog djela.

H: Sudionici će pripisivati više unutarnjih i manje vanjskih karakteristika uzrocima ponašanja oštećenika, pripisivat će manju krivnju oštećenici i veću krivnju optuženiku ukoliko se radi o silovanju te ukoliko je oštećenica imala manje seksualnog iskustva i pružala otpor optuženiku.

2. Ispitati razlike između sudionika u procjenama primjerenog sankcioniranja optuženika s obzirom na karakteristike oštećenice i vrstu kaznenog djela.

H: Sudionici će biti skloniji težim sankcijama za maloljetnog optuženika za seksualni delikt i manje će medijaciju smatrati prikladnom sankcijom ukoliko se radi o silovanju te ukoliko je oštećenica imala manje seksualnog iskustva i pružala otpor optuženiku.

3. Ispitati doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja pripisivanju krivnje oštećenici i maloljetnom optuženiku za seksualni delikt.

H: Muškarci, starije osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja, čija profesija nije vezana uz počinitelje/žrtve silovanja, koji nisu bili žrtvom kaznenog djela, te osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju i smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikta manje uspješnom, vjerodostojnost žrtve procjenjuju manjom, a uzrok ponašanja optuženika pripisuju vanjskim čimbenicima pripisivat će veću krivnju oštećenici i manju krivnju optuženiku.

4. Ispitati doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja procjenama prikladne težine i načina sankcioniranja maloljetnog optuženika za seksualni delikt.

H: Muškarci, mlađe osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja, čija profesija nije vezana uz počinitelje/žrtve silovanja, koji nisu bili žrtvom kaznenog djela, te osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju i smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikta manje uspješnom, vjerodostojnost žrtve procjenjuju većom, a uzrok ponašanja optuženika pripisuju unutarnjim čimbenicima će biti skloniji težim sankcijama maloljetnog optuženika za seksualni delikt i manje će medijaciju smatrati prikladnom sankcijom.

3. Metoda

3.1. Sudionici

Uzorak je činilo 360 sudionika koji su u potpunosti ispunili upitnik². Uzorak sudionika bio je prigodan, a odabrani su u istraživanje pozivom putem društvenih mreža i osobnim kontaktima. Većinu su činile žene (73.3%). Prosječna dob sudionika bila je 30 godina i 7 mjeseci (uz standardnu devijaciju od 11 godina i 4 mjeseca), s rasponom od 18 do 67 godina. Većini sudionika je najviši završeni stupanj obrazovanja viša ili visoka škola (68.9%) te žive ili su proveli većinu života u gradu s više od 100 000 stanovnika (57.7%). Kod većine sudionika (71.1%) zanimanje ili školovanje za zanimanje nije bilo niti jedno od procijenjenih kao relevantnih za rezultate istraživanja (pravnik, policijski službenik ili psiholog, socijalni pedagog, socijalni radnik). Većina sudionika nema prethodno osobno ili blisko iskustvo viktimizacije vezano uz imovinska djela (52.8%), fizički napad (72.8%) ili seksualni napad (71.4%). Detaljniji socio-demografski podaci o sudionicima prikazani su u Tablici 1.

² 472 osobe započele su rješavati upitnik, a podaci 112 osoba nisu uključeni u analizu zbog nedostatka odgovora na većini pitanja.

Tablica 1. Osnovne socio-demografske karakteristike sudionika (N=360)

Dob	<i>M</i>	<i>SD</i>
	30.59	11.304
	<i>N</i>	%
Spol		
muški	94	26.1%
ženski	264	73.3%
ostalo	2	0.6%
Obrazovanje		
osnovna škola	0	0%
srednja škola	112	31.1%
viša ili visoka škola	248	68.9%
Zanimanje ili školovanje		
pravnik	7	1.9%
policijski službenik	2	0.6%
psiholog, socijalni pedagog, socijalni radnik	98	27.2%
niti jedno od navedenog	256	71.1%
Iskustvo viktimizacije		
Imovinska djela		
ne, nitko	190	52.8%
samo ja	12	3.3%
samo meni bliska osoba	94	26.1%
i ja i meni bliska osoba	64	17.8%
Fizički napad		
ne, nitko	262	72.8%
samo ja	21	5.8%
samo meni bliska osoba	55	15.3%
i ja i meni bliska osoba	22	6.1%
Seksualni napad		
ne, nitko	257	71.4%
samo ja	38	10.6%
samo meni bliska osoba	43	11.9%
i ja i meni bliska osoba	22	6.1%

3.2. Instrumenti

1. *Ljestvica prihvaćanja mitova o silovanju u kratkoj formi (Illinois Rape Acceptancy Scale Short Form - IRMA-SF)* (Payne, Lonsway i Fitzgerald, 1999) mjeri stavove prema silovanju i razinu prihvaćanja različitih mitova o silovanju. Ljestvica se sastoji od 20 tvrdnji s kojima se slaganje ispituje putem Likertove ljestvice od 7 stupnjeva (1=„uopće se ne slažem“; 7=„u potpunosti se slažem“). Primjer čestice je: „*Optužbe za silovanje se često koriste kao način osвете muškarcima.*“ Ukupni rezultat formira se kao zbroj odgovora na 17 čestica, pri čemu viši rezultat upućuje na veću razinu prihvaćanja mitova o silovanju. Preostale 3 čestice ne predstavljaju mitove o silovanju i odgovori na njih se ne zbrajaju u ukupni rezultat (npr. „*Većinu silovatelja ne uhvati policija.*“). One predstavljaju izjave kojima se protivi silovanju, ali koje ne proturječe niti jednom mitu o silovanju, a u upitniku služe inhibiciji skupa jednakih

odgovora. Cronbach α mjera unutarnje konzistencije iznosi .87 za cijelu ljestvicu, a korelacije pojedinih čestica s ukupnom ljestvicom kreću se od $r=.34$ do $r=.65$ (Payne i sur., 1999), dok je pouzdanost ljestvice u ovom istraživanju iznosila $\alpha=.90$. Cjelovita ljestvica na engleskom jeziku nalazi se u *Prilogu 1*, dok je prijevod na hrvatski dostupan u *Prilogu 2*.

2. *Ljestvica stavova o tretmanu seksualnih prijestupnika (Attitudes Towards the Treatment of Sex Offenders – ATTSO)* (Wnuck, Chapman i Jeglic, 2006) putem 15 čestica mjeri naklonost ili protivljenje sudionika tretmanu seksualnih prijestupnika te vjerovanje u njihovu učinkovitost. Odgovora se na Likertovoj ljestvici od 5 stupnjeva (1=“uopće se ne slažem“; 5=“u potpunosti se slažem“). Specifični stavovi prema tretmanu seksualnih prijestupnika mjere se trima podljestvicama: *Nesposobnost (Incapacitation)*, *Neučinkovitost tretmana (Treatment Ineffectiveness)* i *Obavezan tretman (Mandatory Treatment)*. Kerr, Tully i Völlm (2018) ukupni rezultat na ljestvici računaju zbrojem odgovora na svim česticama, a rezultat na pojedinoj podljestvici aritmetičkom sredinom pripadajućih čestica. Čestice koje izražavaju pozitivan stav prema tretmanu seksualnih prijestupnika prethodno je potrebno rekodirati (6 od 15 čestica) kako bi smjer svih čestica bio isti. Viši rezultat na ljestvici i podljestvicama upućuje na negativniji stav prema tretmanu seksualnih prijestupnika i učinkovitosti istog. Pouzdanost unutarnje konzistencije (Wnuck i sur., 2006) iznosi Cronbach $\alpha=.86$ za cijelu ljestvicu, a za podljestvice *Nesposobnost* $\alpha=.88$, *Neučinkovitost tretmana* $\alpha=.81$ i *Obavezan tretman* $\alpha=.78$. U ovom je istraživanju Cronbachov α iznosio .89 za cijelu ljestvicu, a za podljestvice: *Nesposobnost* $\alpha=.90$, *Neučinkovitost tretmana* $\alpha=.78$ i *Obavezan tretman* $\alpha=.87$.

3. *Vjerodostojnost žrtve* ispitana je pitanjem: „Ženska osoba Vam je rekla kako je bila žrtvom silovanja. Procijenite koliko biste joj vjerovali kada bi se radilo o...?“. Sudionici su korištenjem 9 čestica procjenjivali vjerodostojnost žrtava različite dobi (npr. „*adolescentica (12-20 godina)*“), seksualnog iskustva (npr. „*žena bez seksualnog iskustva*“) i načina obrane od počinitelja silovanja (npr. „*žena koja se nije opirala počinitelju*“). Sudionici su odgovarali na ljestvici Likertovog tipa od 5 stupnjeva (1=„uopće ne“; 5=„u potpunosti da“), a redoslijed čestica se izmjenjivao po slučaju. Ukupni rezultat oblikovan je kao aritmetička sredina odgovora na svim česticama s obzirom da je faktorskom analizom utvrđeno jedno-faktorsko rješenje, a viši rezultat ukazuje na veću razinu opažene vjerodostojnosti žrtve. Cronbach α mjera unutarnje konzistencije iznosila je .94.

4. U *opisima seksualnog delikta* (vinjete) posebno osmišljenim za potrebe ovog istraživanja su varirana dva stupnja vrste kaznenog djela protiv spolne slobode (silovanje u

pokušaju i silovanje), dva stupnja prethodnog seksualnog iskustva žrtve (seksualno aktivna i seksualno neaktivna) i dva načina obrane žrtve od optuženika (pasivna i aktivna obrana). Sveukupno je bilo 8 vinjeta koje se nalaze u *Prilogu 3*. Vinjete su bile ujednačene po broju riječi (112 – 119 riječi) te su optuženik i oštećenica bile maloljetne osobe. Svakom sudioniku po slučaju je prikazana jedna vinjeta.

5. Adaptiranom *Ljestvicom pripisivanja krivnje (Attribution od Blame Scale)* (Bieneck i Krahé, 2011) procjenjuje se razina krivnje koju sudionici pripisuju počinitelju (optuženiku) i žrtvi (oštećenici). U izvornom obliku ljestvica sadrži 8 čestica i dvije podljestvice: *Krivnja počinitelja (Perpetrator Blame)* i *Krivnja žrtve (Victim Blame)*, pri čemu su obje podljestvice predstavljene s po 4 čestice. U ovom istraživanju je procjena krivnje optuženika i oštećenice ispitana s po 2 čestice koje se tiču odgovornosti i krivnje, s odgovorima na Likertovoj ljestvici od 7 stupnjeva (1=„uopće ne“; 7=„u potpunosti“). Primjer čestice: „U kojoj mjeri za ovo što se dogodilo maloljetnog optuženika (P.M., 17 g.) smatrate odgovornim/krivim?“. U ovom je istraživanju Cronbach α koeficijent iznosio .78 za podljestvicu *Krivnja optuženika* te .66 za podljestvicu *Krivnja oštećenice*.

6. *Pripisivanje uzroka ponašanja optuženika* ispitano je s 10 čestica, koje se nadovezuju na početno pitanje „U kojoj mjeri smatrate da je ponašanje počinitelja seksualnog delikta odraz...?“, a predstavljaju različite moguće uzroke ponašanja (npr. „njegove psihičke bolesti“, „uvjerenja da su žene podređene muškarcima“, itd.). Tvrdnje su osmišljene po uzoru na Cowan i Quinton (1997) ljestvicu. Na svaku od tvrdnji sudionici su odgovarali ljestvicom Likertovog tipa od 5 stupnjeva (1=„uopće ne“; 5=„u potpunosti da“), a redosljed čestica se izmjenjivao po slučaju. Ukupni rezultat oblikovan je kao zbroj odgovora na svim tvrdnjama, a faktorskom su analizom utvrđene tri podljestvice. Četiri čestice predstavljaju podljestvicu *Dominacija muškaraca nad ženama* (s pouzdanošću $\alpha=.75$), a po tri čestice podljestvice *Unutarnje karakteristike optuženika* (s pouzdanošću $\alpha=.50$) i *Nedostatak kontrole optuženika* (s pouzdanošću $\alpha=.50$).

7. *Sankcioniranje optuženika* ispitano je u tri dijela: općim stavom o tipu primjerene kazne, procjenom primjerenosti pojedinih kazni i procjenom primjerenosti medijacije. Opći stav (*tip kazne*) se ispitao pitanjem „Smatrate li kako je za maloljetnog optuženika primjerenija rehabilitacija ili kazna zatvora?“, s ljestvicom odgovora od 0 do 10 (0=„rehabilitacija“; 10=„kazna zatvora“). Za pojedinačnu procjenu primjerenosti kazni ponuđena je opcija „bez sankcije“ i 15 mogućih sankcija različite vrste i razine strogoće (npr. „zabrana približavanja

žrtvi“, „rad za opće dobro“, „maloljetnički zatvor“, itd.), pri čemu su odgovori bili dihotomni, s kategorijama „da“ i „ne“, odnosno „primjereno“ i „nije primjereno“. Mogućim sankcijama želio se obuhvatiti što širi raspon sankcija prisutnih u različitim zakonodavstvima i one se ne primjenjuju nužno (samo) kod kaznenih djela protiv spolne slobode, (samo) kod maloljetnih počinitelja kaznenih djela, a sve nisu niti prisutne u Hrvatskoj. Prva i zasebno prikazana opcija svakom sudioniku bila je „bez sankcije“, dok su se ostale opcije prikazale ukoliko bi sudionik prvu procijenio neprimjerenom. Redoslijed prikazivanja ostalih opcija sankcija izmjenjivao se po slučaju. Vrste sankcija su *ad hoc* po smislu kategorizirane u tri skupine - rehabilitacija, kontrola i kazna kao suma pripadnih odgovora („ne“=0; „da“=1), iako pojedine vrste sankcija prema svojoj (pravnoj) definiciji ne spadaju u te nadređene kategorije. Takvom kategorizacijom dobiveno je da četiri vrste sankcija pripadaju u kategoriju *Rehabilitacija*, a po pet vrsta sankcija kategorijama *Kontrola* i *Kazna*. Dodatnim pitanjem ispitivao se prijedlog *trajanja kazne zatvora*, izražen kao broj godina. Prije procjene primjerenosti *medijacije*, prikazano je objašnjenje medijacije (bez navođenja pojma „medijacija“) i njenog oblika u Hrvatskoj. Sudionici su razinu primjerenosti medijacije procjenjivali na ljestvici odgovora od 1 („uopće ne“) do 5 („u potpunosti“). Zatim su uslijedila dva pitanja otvorenog tipa u kojima su sudionici mogli navesti razloge „za“ i „protiv“ medijacije.

8. Ispitane su *socio-demografske varijable* dobi, spola, obrazovanja i mjesta prebivališta. Također je ispitano školovanje sudionika za ili obavljanje pojedinih zanimanja te prethodna osobna i/ili viktimizacija bliskih osoba.

3.3. Postupak

Prije provedbe istraživanja, putem e-mail pošte su zatražene i dobivene dozvole autora validiranih ljestvica korištenih u istraživanju. Ljestvice koje su u izvornom obliku bile na engleskom jeziku prevedene su na hrvatski jezik i zatim s hrvatskog jezika prevedene na engleski jezik od strane druge osobe, kako bi se provjerilo slaganje s izvornim oblikom ljestvice. Preostali dijelovi upitnika osmišljeni su za potrebe ovog istraživanja, po uzoru i na temelju relevantne literature. Istraživanje je provedeno on-line anketom korištenjem IKA.si platforme. Poveznica s pozivom za sudjelovanje u istraživanju podijeljena je putem osobnih kontakata, e-mail grupa i društvenih mreža.

Na samom početku upitnika prikazana je uputa s informacijama o cilju istraživanja i provoditeljima, predviđenom trajanju, zatim standardna uputa psihologijskih istraživanja,

upozorenje o sadržaju koji bi mogao izazvati nelagodu, kontakt autorice i zahvala na sudjelovanju. Standardna uputa psihologijskih istraživanja obuhvaćala je: garanciju anonimnosti, dobrovoljnost sudjelovanja i povjerljivost prikupljenih podataka u istraživanju, analiziranje i prezentiranje rezultata u znanstveno-istraživačke svrhe na razini grupe te mogućnost odustajanja od sudjelovanja u bilo kojem trenutku. Sudionici su upućeni da ne nastave sa sudjelovanjem ukoliko korištene tvrdnje ili opis seksualnog delikta kod njih izazove nelagodu. Prije započinjanja odgovaranja na upitnik zatražen je informirani pristanak pri čemu su sudionici trebali potvrditi: da su pročitali i razumjeli informacije o istraživanju, da razumiju kako je njihovo sudjelovanje dobrovoljno i imaju mogućnost odustati u svakom trenutku, da razumiju kako su njihovi podaci povjerljivi i anonimni te da su stariji od 18 godina i pristaju sudjelovati u istraživanju.

Sudionici su prvo odgovarali na čestice ljestvice o prihvaćanja mitova o silovanju, stavova o tretmanu seksualnih prijestupnika i procjenjivali vjerodostojnosti žrtve silovanja kako bi se ispitali njihovi opći stavovi o silovanju, počiniteljima i žrtvama. Nakon toga su po slučaju bili izloženi jednom od opisa seksualnog delikta u kojem je varirana vrsta djela (silovanje u pokušaju – silovanje), seksualno iskustvo oštećenice (seksualno aktivna i seksualno neaktivna) i načini obrane oštećenice od optuženika (pasivna i aktivna obrana). Potom su procijenili krivnju i odgovornost optuženika i oštećenice, uzroke ponašanja optuženika i primjernost sankcija za počinjeno djelo.

Na kraju upitnika sudionici su naveli svoje socio-demografske karakteristike te su im prikazani kontakti institucija kojima se mogu obratiti ukoliko su imali osobno iskustvo viktimizacije ili je njima bliska osoba imala takvo iskustvo. Naveden je bio i kontakt istraživačice za sve upite. Prosječno trajanje ispunjavanja ankete bilo je 15 minuta.

4. Rezultati

4.1. Faktorska struktura i pouzdanost korištenih ljestvica

U svrhu utvrđivanja, odnosno usporedbe faktorske strukture preuzetih ljestvica na hrvatskom uzroku u odnosu na uzorke u prethodnim istraživanjima, provedena je eksploratorna faktorska analiza na instrumentima koji su zadovoljili preduvjete za njeno provođenje.

Faktorskom analizom uz korištenje analize glavnih komponenta je dobivena jedno-faktorska struktura *Ljestvice prihvaćanja mitova o silovanju* kojom je objašnjeno 41.86% varijance rezultata na ljestvici (saturacije pojedinih čestica kreću se od .32 do .81). Dobivena struktura sukladna je očekivanoj, obzirom da je kratka forma ljestvice prikladna isključivo za procjenu opće razine prihvaćanja mitova o silovanju (Payne i sur., 1999). Pouzdanost ljestvice izražena Cronbachovim koeficijentom u ovom je istraživanju iznosila $\alpha=.90$, što predstavlja visoku razinu pouzdanosti, veće vrijednosti u usporedbi s izvornim podacima (Payne i sur., 1999).

Faktorskom analizom *Ljestvice stavova o tretmanu seksualnih prijestupnika*, uz korištenje analize glavnih komponenta i Oblimin rotaciju s Kaiser normalizacijom, dobivena je tro-faktorska struktura kojom je ukupno objašnjeno 65.69% varijance rezultata. Dobivena struktura sukladna je izvornoj strukturi, a pojedine čestice pripadaju trima faktorima prema očekivanjima (Wnuck i sur., 2006). Prvim faktorom - *Nesposobnost* je objašnjeno 41.18% varijance, a Cronbachov α za nju je iznosio $\alpha=.90$. Drugim - *Obavezan tretman* ($\alpha=.87$) i trećim faktorom - *Neučinkovitost tretmana* ($\alpha=.78$.) je objašnjeno 17.17% i 7.34% zajedničke varijance. Cronbachov α je iznosio .89 za cijelu ljestvicu. Razine pouzdanosti su zadovoljavajuće visoke, a utvrđene vrijednosti su više u odnosu na izvorne podatke, izuzev vrijednosti za podljestvicu *Neučinkovitost tretmana* (Wnuck i sur., 2006).

Faktorskom analizom uz analizu glavnih komponenta je dobivena jedno-faktorska struktura kojom je objašnjeno 72.49% varijance rezultata na *Ljestvici vjerodostojnosti žrtve*. Pri tome se saturacije pojedinih čestica kreću od .73 do .95. Obzirom da je ljestvica osmišljena za potrebe ovog istraživanja, ovom analizom je utvrđeno kako sve čestice ispituju jednu zajedničku latentnu varijablu opažene vjerodostojnosti žrtve. Cronbach α mjera unutarnje konzistencije iznosila je .94, odnosno utvrđena je visoka pouzdanost ljestvice.

Faktorskom analizom *Ljestvice pripisivanja uzroka ponašanja optuženika*, uz analizu glavnih komponenta i Varimax rotaciju uz Kaiser normalizaciju, utvrđena je tro-faktorska

struktura kojom je ukupno objašnjeno 56.16% varijance rezultata. Prvi faktor obuhvaća *Dominaciju muškaraca nad ženama* ($\alpha=.75$) i objašnjava 24.04% zajedničke varijance, drugi *Unutarnje karakteristike optuženika* ($\alpha=.50$) i objašnjava dodatnih 16.49% zajedničke varijance, a treći *Nedostatak kontrole optuženika* ($\alpha=.50$) te objašnjava posljednjih 15.63% zajedničke varijance rezultata ljestvice. Pouzdanost cijele skale iznosila je $\alpha=.65$.

4.2. Deskriptivni rezultati

Osnovni deskriptivni pokazatelji rezultata sudionika istraživanja na mjerenim varijablama prikazani su u tablici 2.

Tablica 2. Osnovni deskriptivni pokazatelji rezultata sudionika na (pod)ljestvicama ($N=360$)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	TEORIJSKI RASPON
Prihvatanje mitova o silovanju	29.35	11.922	17 – 119
Stavovi o tretmanu seksualnih prijestupnika	35.58	9.521	15 – 75
Nesposobnost	2.61	0.906	1 – 5
Neučinkovitost tretmana	2.65	0.633	1 – 5
Obavezan tretman	1.38	0.663	1 – 5
Vjerodostojnost žrtve	4.59	0.582	1 – 5
Pripisivanje krivnje			
Krivnja optuženika	6.91	0.464	1 – 7
Krivnja oštećenice	1.17	0.570	1 – 7
Pripisivanje uzroka ponašanja optuženika	34.02	5.194	10 – 50
Dominacija muškaraca nad ženama	3.70	0.762	1 – 5
Unutarnje karakteristike optuženika	3.73	0.663	1 – 5
Nedostatak kontrole optuženika	2.68	0.854	1 – 5
Tip kazne (rehabilitacija – kazna zatvora)	6.95	3.155	0 – 10
Trajanje kazne zatvora u godinama ($N=329$)	8.27	14.402	
Vrste sankcija (broj odabranih sankcija)			
Rehabilitacija	3.43	0.754	1 – 4
Kontrola	3.76	0.859	1 – 5
Kazna	3.40	1.292	1 – 5
Procjena primjerenosti medijacije	2.50	1.181	1 – 5

Iz prikazanih rezultata u tablici 2 vidljivo je kako sudionici u prosjeku iskazuju nisku razinu prihvatanja mitova o silovanju. Sudionici, u prosjeku, iskazuju blago pozitivan do neutralnog stava prema tretmanu seksualnih prijestupnika i njegovoj učinkovitosti. Iako sudionici iskazuju neutralan stav prema primjeni i učinkovitosti tretmana seksualnih prijestupnika, potpuno zagovaraju nastojanje da se tretman seksualnih prijestupnika učini obaveznim. Nadalje, sudionici bi prosječno „u potpunosti“ vjerovali ženskoj osobi koja izjavi da je žrtva silovanja, neovisno o njenoj dobi, prethodnom seksualnom iskustvu i načinu obrane.

Sudionici prosječno „u potpunosti“ pripisuju krivnju optuženiku, dok nimalo ne pripisuju krivnju oštećenici. Prosječno smatraju kako je ponašanje optuženika „uglavnom“ odraz dominacije muškaraca nad ženama i „uglavnom“ unutarnjih karakteristika optuženika te „niti je, niti nije“ odraz njegovog nedostatka kontrole. Nadalje, sudionici su u prosjeku skloniji kazni zatvora za počinitelja seksualnog delikta, ali se u dužini primjerenog trajanja kazne zatvora međusobno značajno razlikuju. U prosjeku smatraju kako bi primjerena kazna zatvora trebala trajati 8.27 godina. Vezano uz procjenu primjerenosti specifičnih vrsta sankcija (vidi tablicu 3), sudionici smatraju gotovo sve predložene vrste rehabilitacije (3/4) i vrste kontrole (4/5) optuženika primjerenima. U nešto manjoj mjeri smatraju predložene vrste kazni (3/5) za optuženika primjerenima. Također, sudionici u prosjeku iskazuju donekle negativan do neutralnog stava prema primjerenosti medijacije kao sankcije za optuženika.

Tablica 3. *Frekvencije procjena sudionika o primjerenosti pojedinih sankcija za optuženika (N=360)*

	% odgovora da
Bez sankcije	5%
REHABILITACIJA – alternativna sankcija	
Psihoterapija počinitelja	98.5%
Isprika žrtvi	92.9%
Rad za opće dobro	84.8%
Novčana naknada žrtvi	67.1%
KONTROLA – nadzor	
Zabrana približavanja žrtvi	97.9%
Zabrana stupanja u kontakt sa žrtvom	97.9%
Nadzor probacijskog službenika i/ili socijalnog radnika	95.9%
Elektronički nadzor (elektronska narukvica)	57.5%
Hormonska terapija počinitelja („kemijska kastracija“)	27.4%
KAZNA – (uvjetno) lišenje slobode ili kaznena evidencija	
Upis u registar seksualnih prijestupnika	88.2%
Maloljetnički zatvor	75.2%
Smještaj u odgojnu ustanovu („popravni dom“)	67.6%
Uvjetna kazna zatvora	66.3%
Kućni pritvor	45.2%

U tablici 3 vidljivo je kako gotovo svi sudionici smatraju da je za optuženika za seksualni delikt potreban neki vid sankcioniranja ponašanja. Većina sudionika smatra svaku ponuđenu opciju sankcije primjerenom, izuzev kućnog pritvora gdje su mišljenja podijeljena i hormonske terapije počinitelja, koju otprilike trećina uzorka smatra primjerenom. Sudionici najviše zastupaju sljedeće sankcije: psihoterapiju počinitelja, zabranu približavanja žrtvi, zabranu stupanja u kontakt sa žrtvom, nadzor probacijskog službenika i/ili socijalnog radnika te ispriku žrtvi. Prema tome je razvidno kako gotovo cijeli uzorak pokazuje naklonost zaštititi žrtve i radu s počiniteljem, što obuhvaća različite elemente rehabilitacije i kontrole optuženika.

Međutim, stav o primjerenosti različitih strožih oblika kažnjavanja je također prisutan kod većine sudionika.

4.3. Analiza razloga za i protiv korištenja medijacije kod seksualnih delikata

Razlozi sudionika za i protiv medijacije kod seksualnih delikata su analizirani te grupirani i kategorizirani (tablica 4 i 5).

Tablica 4. *Popis tema i podtema dobivenih u analizi sadržaja razloga sudionika ZA medijaciju (N=181), redoslijedom od najviše do najmanje zastupljenih*

Teme	Podteme	Primjer
Dobrobiti za oštećenicu	• pozitivan utjecaj na emocionalno stanje i oporavak • neki oblik nadoknade štete • korištenje naknade za psihoterapiju • doživljaj isprike i pokajanja optuženika • zaštita i poštuda oštećenice od sudskog procesa	„Moglo bi pridonijeti oštećenici u psihološkom smislu, donijeti joj priliku da proba >>zatvoriti krug<<.“
Dobrobiti za optuženika	• preuzimanje odgovornosti za svoja djela • uvid u implikacije i posljedice svojih djela • razvoj empatije prema oštećenici • učenje potrebe za promjenom • sprječavanje recidiva	„Preuzimanje odgovornosti počinitelja i osvještavanje o štetnosti vlastitog djela po drugu osobu.“
Budućnost obaju strana	• maloljetnost obaju strana • život pred obje strane kao prilika za drugačiju budućnost • mogućnost rehabilitacije • mir unutar i između strana	„Optuženik je mlad i ima čitavo vrijeme pred sobom da se iskupi i postane bolja osoba.“
Karakteristike sporazuma	• želja i dobrovoljnost žrtve kao uvjet • prilika za izražavanje obaju strana • obuhvaćanje dobrobiti za	„Obje strane će se ponovno suočiti sa svime te će nakon ponovljenog proživljavanja

	obje strane	<i>dogadaja, biti >>smireniji<< odnosno donekle će moći zatvoriti to poglavlje života.“</i>
Karakteristike pravosudnog sustava	• prednost medijacije nad izostajanjem sankcije • negativni utjecaj klasičnih i/ili strožih sankcija • manje opterećenje pravosudnog sustava	<i>„Bilo kakva nadoknada je bolja nego nikakva.“</i>

Tablica 5. Popis tema i pripadnih podtema dobivenih u analizi sadržaja razloga sudionika PROTIV medijacije (N=210), redoslijedom od najviše do najmanje zastupljenih

Teme	Podteme	Primjer
Nemogućnost nadoknade štete	• nemogućnost ispravka ili nadoknade počinjene štete • vrsta i dubina počinjene štete • nedostatak zadovoljstva za oštećenu	<i>„Mislim da se psihička trauma ne može nadoknaditi.“</i>
Neodgovarajuća sankcija za počinjeno djelo	• pretjerano blaga sankcija • težina i okrutnost djela • neprikladnost materijalne naknade • pogrešna poruka društvu • upitnost učinkovitosti i cilja sankcije	<i>„Nedovoljna sankcija s obzirom na težinu počinjenog zločina. Sankcija koja određene pojedince koji su također sposobni za silovanje neće spriječiti u počinjenju silovanja.“</i>
Negativan utjecaj na oštećenicu	• retraumatizacija i produbljivanje traume • negativnost kontakta između strana • nespremnost i nedostatak želje oštećenice	<i>„Ponovno suočavanje s tom osobom te proživljavanje tog događaja, probudit će traume u oštećenici te može doći do raznih napadaja panike, straha, ...“</i>
Neodgovarajući pristup za	• potreba za preuzimanjem	<i>„Samo</i>

optuženika	odgovornosti i kažnjavanjem optuženika	<i>obeštećenje neće utjecati na promjenu ponašanja optuženika kao što je to kvalitetna rehabilitacija.“</i>
	• potreba za rehabilitacijom optuženika • opasnost od recidiva • shvaćanje postupka kao izostanka sankcije • mogućnost pogrešnog stava optuženika	

Sveukupno promatrajući, među sudionicima prevladavaju stavovi protiv medijacije. Osim što se ukupno više sudionika odlučilo izjasniti po pitanju razloga „protiv“, nego „za“ medijaciju, činilo se kako „protiv“ medijacije sudionici posjeduju jasnije, čvršće i odlučnije stavove. U toj argumentaciji najviše ističu kako je počinjenim seksualnim deliktom oštećenici učinjena duboka i nepovratna psihička šteta koja se ne može nadoknaditi mogućnostima unutar sporazuma poput medijacije. Štoviše, sudionici ističu kako bi uključivanje oštećenice u takav postupak moglo dodatno naštetiti njenom psihičkom zdravlju. Također ističu kako se optuženika za počinjeno djelo treba strože i jasnije kažnjavati, na način kojim će biti primoran preuzeti odgovornost. Sveukupno sudionici iskazuju nepovjerenje prema učinkovitosti i uspješnosti medijacije u slučajevima seksualnih delikata s maloljetnim optuženikom i oštećenicom. No, ipak prepoznaju neke potencijalno pozitivne aspekte medijacije u takvim slučajevima. Smatraju da bi postupak možda mogao olakšati oštećenici prorađivanje traume te da bi dobivanje neke naknade od strane optuženika oštećenici moglo biti korisno ili barem bolje od nedobivanja nikakve naknade u klasičnom sudskom postupku. Više je sudionika spomenulo mogućnost da oštećenica koristi materijalnu naknadu za uključivanje u psihoterapiju. Sudionici ipak u određenoj mjeri smatraju da bi optuženiku postupak medijacije mogao donijeti uvid u vlastite postupke, te uzrokovati snošenje odgovornosti i razvoj empatije prema oštećenici. Često se kao razlog zašto bi ova alternativna sankcija mogla biti primjerena za prikazane opise slučaja navodi činjenica da su i optuženik i oštećenica maloljetni. Sudionici smatraju kako oboje imaju budućnost pred sobom za odvojene procese rehabilitacije i promjenu. Donekle se ističu razlike u karakteristikama i procesu između medijacije te klasičnih oblika pravosuđa kao moguće prednosti odabira predloženog načina reagiranja na seksualni delikt. Može se primijetiti da su sudionici u svojim razmatranjima i argumentima uzeli u obzir vrstu počinjenog kaznenog djela protiv spolne slobode te maloljetnost optuženika i oštećenice.

4.4. Povezanost među varijablama

U tablici 6 su prikazani Pearsonovi koeficijenti korelacije među varijablama koje su korištene u istraživanju, dok su u tablici 7 prikazani Spearmanovi koeficijenti korelacije između socio-demografskih karakteristika sudionika i varijabli korištenih u istraživanju.

Tablica 6. Pearsonovi koeficijenti povezanosti između varijabli korištenih u istraživanju (N=360)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
1. Krivnja oštećenice	1															
2. Krivnja optuženika	-.33**	1														
3. Dominacija muškaraca nad ženama	-.08	.09	1													
4. Unutarnje karakteristike	-.16**	.12**	.32**	1												
5. Nedostatak kontrole	.14**	.00	.08	.16**	1											
6. Tip kazne	-.03	.12*	.02	.31**	-.08	1										
7. Rehabilitacija	-.02	.08	.05	.08	-.03	.03	1									
8. Kontrola	-.13	.09	.17*	.37**	-.10	.33**	.17**	1								
9. Kazna	-.16*	.13*	.14*	.26**	.03	.31**	.18**	.46**	1							
10. Trajanje kazne zatvora	-.12	.06	.16**	.30**	-.07	.35**	.01	.33**	.10	1						
11. Medijacija	.01	-.09	-.18**	-.20**	.07	-.35**	.05	-.29**	-.22**	-.29**	1					
12. Mitovi o silovanju	.39**	-.29**	-.26**	-.08	.36**	-.02	-.12*	-.08	.03	-.12*	.19**	1				
13. Nesposobnost	.01	.12*	.16**	.43**	.09	.52**	.06	.49**	.27**	.42**	-.29**	.08	1			
14. Obavezan tretman	.10	-.21**	-.16**	-.10	.03	.03	-.30**	-.11*	-.09	.06	.01	.25**	-.07	1		
15. Neučinkovitost tretmana	.05	-.14**	-.01	.27**	.00	.39**	.01	.35**	.15**	.26**	-.23**	.12*	.62**	.29**	1	
16. Vjerodostojnost žrtve	-.25**	.22**	.28**	.14**	-.24**	.05	.09	.07	-.01	.12*	-.14**	-.60**	-.03	-.29**	-.15**	1

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Kao što je vidljivo u tablici 6, većina varijabli pokazuje međusobnu statistički značajnu povezanost, iako su one u najvećoj mjeri niske do umjerene. Ipak, očekivana povezanost među nekim varijablama je izostala – primjerice između tipa kazne (rehabilitacija – kazna zatvora) i prihvaćanja mitova o silovanju. Također, odabir mjera rehabilitacije nije se pokazao povezanim s gotovo nijednom drugom varijablom, kao niti pripisivanje ponašanja optuženika njegovom nedostatku kontrole. Uzrok tome vjerojatno je povezan s malim rasponom rezultata postignutim na navedenim varijablama.

Suprotno tome, viša pozitivna povezanost ostvarena je između negativnih stavova prema tretmanu seksualnih prijestupnika i stavova o neučinkovitosti takvih tretmana, koji su vezani uz veću sklonost sudionika odabiru strože kazne (kazne zatvora). Visoka povezanost ostvarena je između većeg prihvaćanja mitova o silovanju i opažene manje vjerodostojnosti žrtve. Također, sudionici koji pripisuju više krivnje oštećenici u većoj mjeri prihvaćaju mitove o silovanju, skloniji su u manjoj mjeri žrtve silovanja smatrati vjerodostojnima te pripisivati manje krivnje optuženiku. Nadalje, osobe koje u većoj mjeri pripisuju uzroke ponašanja optuženika njegovim unutaršnjim karakteristikama, su ujedno i osobe sklonije kažnjavanju zatvorskom kaznom, sklonije duljoj zatvorskoj kazni, odabiru sankcija koje služe kontroli-nadzoru ili (uvjetnom) lišavanju slobode te one imaju negativnije stavove prema tretmanu seksualnih počinitelja, a medijaciju smatraju manje primjerenom. Oni koji u većoj mjeri pripisuju uzroke ponašanja optuženika njegovom nedostatku kontrole, iskazuju veće razine prihvaćanja mitova o silovanju.

Tablica 7. Spearmanovi koeficijenti povezanosti između socio-demografskih varijabli te mjera stavova i procjena sudionika

Varijable	Spol	Dob	Obrazovanje	Zanimanje	Prebivalište	Viktimizacija
Prihvaćanje mitova o silovanju	-.35**	.11*	-.12*	-.33**	.00	-.03
Vjerodostojnost žrtve	.43**	-.24**	.07	.25**	.03	.03
Nesposobnost	.08	-.09	-.14**	-.29**	-.06	-.04
Neučinkovitost tretmana	.00	.03	-.10	-.23**	-.01	-.12*
Obavezan tretman	-.11*	.06	-.01	-.03	.02	-.10*
Dominacija muškaraca nad ženama	.33**	-.18**	-.07	.05	-.03	.20**
Unutarnje karakteristike optuženika	.16**	-.17**	-.06	-.21**	-.05	-.01

Nedostatak kontrole optuženika	-0.07	.03	-0.04	-.14**	-.08	.05
Krivnja optuženika	.12*	-.01	-.04	-.00	-.07	-.10
Krivnja oštećenice	-.19**	.11	-.05	-.17*	-.00	-
Tip kazne	-.02	-.01	-.14**	-.26**	-.05	-.08
Rehabilitacija	.12*	-.09	-.08	-.02	.06	.01
Kontrola	.02	-.06	-.14**	-.18**	-.05	-.07
Kazna	-.05	-.14**	-.14*	-.10	-.06	-.07
Trajanje kazne zatvora	.02	-.22**	-.14**	-.09	-.02	-.03
Medijacija	-.07	.03	.01	.10	-.01	-.04

Napomena: **p<.01, *p<.05

Prije provedbe regresijskih analiza kategorijalne su varijable (spol³, stupanj obrazovanja, zanimanje, viktimizacija⁴) s obzirom na raspodjelu odgovora, planirane daljnje obrade te pojednostavljenja u interpretaciji rezultata rekodirane tj. dihotomizirane u *dummy* varijable (1=prisutnost svojstva, 0=odsutnost). S obzirom na to, izračunati su Spearmanovi koeficijenti korelacija između socio-demografskih varijabli te mjera stavova i procjena sudionika. Korelacije među varijablama koje su se pokazale značajne u pravilu su niskih vrijednosti, uz pokoju umjerenu korelaciju. Prebivalište sudionika nije se pokazalo povezanim niti s jednom od mjera stavova, a viktimizacija samo sa stavovima o učinkovitosti tretmana seksualnih prijestupnika i potrebom da on postane obavezan te procjenom o dominaciji muškaraca nad ženama kao uzrokom ponašanja optuženika. Preostale socio-demografske karakteristike sudionika pokazale su se povezane s različitim stavovima i procjenama sudionika.

Žene su manje sklone podržavati mitove o silovanju i obavezu tretmana za seksualne prijestupnike, većom procjenjuju vjerodostojnost žrtve i češće smatraju kako su uzroci optuženikova ponašanja vezani uz uvjerenja o dominaciji muškaraca nad ženama i njegove unutarnje karakteristike. Također, žene u odnosu na muškarce više krive optuženika i manje oštećenicu, ali i češće odabiru mjere rehabilitacije kao primjerene sankcije za optuženika. Stariji sudionici su skloniji podržavati mitove o silovanju, manjom procjenjuju vjerodostojnost žrtve, u manjoj mjeri smatraju uvjerenja o dominaciji muškaraca nad ženama i unutarnje karakteristike optuženika uzrokom njegovog ponašanja, rjeđe odabiru sankcije kazne za optuženika i predlažu kraće trajanje kazne zatvora u odnosu na mlađe sudionike. Osobe više ili

³ Odgovori dva sudionika koji su kao spol odabrali opciju „ostalo“ nisu uključeni u daljnje analize.

⁴ Korištena je agregatna mjera viktimizacije nastala kombinacijom 3 tipa viktimizacije (imovinska djela, fizički napad, seksualni napad), pri čemu je 0 značila odsutnost svih oblika osobne viktimizacije, a 1 prisutnost bilo kojeg oblika osobne viktimizacije i/ili viktimizacije bliske osobe.

visoke stručne sprema u manjoj mjeri podržavaju mitove o silovanju i sankcije kontrole i kazne optuženiku te imaju pozitivnije stavove o primjeni tretmana na seksualnim prijestupnicima, sklonije su rehabilitaciji i predlaganju kraće kazne zatvora. Sudionici koji se školuju za ili obavljaju zanimanje vezano uz žrtve/počinitelje seksualnih delikata u manjoj mjeri podržavaju mitove o silovanju, u manjoj mjeri iskazuju negativne stavove prema tretmanu i učinkovitosti tretmana seksualnih prijestupnika, u manjoj mjeri smatraju kako su uzrok ponašanja optuženika njegove unutarnje karakteristike ili njegov manjak kontrole, u manjoj mjeri krive oštećenicu i predlažu sankcije kontrole za optuženika. Nadalje, oni u većoj mjeri smatraju različite žrtve silovanja vjerodostojnima te se u većoj mjeri zalažu za rehabilitaciju u odnosu na sudionike čija profesija nije povezana s tematikom seksualnih delikata. Posljednje, osobe koje imaju osobno ili blisko iskustvo ili iskustva s viktimizacijom (imovinski delikti, fizički napad, seksualni napad) u većoj mjeri smatraju tretman seksualnih prijestupnika neučinkovitim, u manjoj mjeri smatraju da bi takav tretman trebao biti obavezan te su skloniji smatrati da je uvjerenje o dominaciji muškaraca nad ženama uzrok ponašanja optuženika.

4.5. Razlike u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, uzroka ponašanja optuženika i primjerenosti sankcija za počinjeno djelo s obzirom na vrstu kaznenog djela i karakteristike žrtve

Kako bi se provjerio učinak vrste kaznenog djela protiv spolne slobode (pokušaj silovanja i silovanje), načina obrane oštećenice (pasivna i aktivna obrana) te prethodnog seksualnog iskustva oštećenice (seksualno aktivna i seksualno neaktivna) na: procjene krivnje oštećenice i optuženika, pripisivanje uzroka ponašanja optuženika (Dominacija muškaraca nad ženama, Unutarnje karakteristike optuženika i Nedostatak kontrole optuženika) te procjene načina sankcioniranja optuženika (tip kazne, trajanje kazne zatvora, rehabilitacija, kontrola, kazna, medijacija) provedena je multivarijatna analiza varijance (MANOVA). Prije provedbe analize provjerene su pretpostavke MANOVA-e (Laerd statistics). Metodološke pretpostavke zadovoljene su načinom provedbe istraživanja, odabira uzorka te zavisnih i nezavisne varijable. Preostali statistički preduvjeti su zadovoljeni, izuzev multivarijatnog normaliteta raspodjela obzirom na nezavisnu varijablu pročitane priče te homogenosti matrica kovarijanci. Kolmogorov-Smirnov testom je utvrđeno kako većina raspodjela odstupa od normalne, međutim raspodjele svake zavisne varijable određene razinama nezavisne varijable bile su simetrične ili asimetrične u istom smjeru. Boxov M test je ukazao na nehomogenost kovarijanci,

ali je Levenovim testom potvrđena homogenost varijanci zavisnih varijabli. Navedena odstupanja omogućavaju nastavak s analizom (Howell, 2012). Na razini svih kombinacija varijabli MANOVA analizom je utvrđeno nepostojanje razlika između procjena krivnje oštećenice i optuženika, pripisivanja uzroka ponašanja optuženika te procjena primjerenog sankcioniranja s obzirom na različite kombinacije varijabli vrsta djela x prethodno seksualno iskustvo oštećenice x način obrane oštećenice ($F(77, 1122) = 1.16, p > .05$; Wilksova $\Lambda = .631, \eta^2 = .064$). Međutim, s obzirom da je prikupljen broj potpunih odgovora sudionika nakon izlaganja pojedinim pričama bio relativno malen po pojedinom uvjetu ($N_{MIN} = 16; N_{MAX} = 31^5$) te kako bi se ispitaio zaseban učinak pojedinih varijabli, provedena je dodatna MANOVA.

Tablica 8. Sažetak provedene MANOVE

Varijable	Wilksova Λ	$F(11, 186)$	p	η^2
Način obrane	.953	0.834	.606	.047
Seksualno iskustvo	.958	0.734	.705	.042
Vrsta kaznenog djela	.857	2.813	.002	.143
Način obrane x seksualno iskustvo	.977	0.405	.953	.023
Način obrane x vrsta djela	.949	0.901	.540	.051
Seksualno iskustvo x vrsta djela	.937	1.134	.337	.063
Način obrane x seksualno iskustvo x vrsta djela	.934	1.202	.288	.066

Rezultati MANOVE (tablica 8) pokazali su značajnim jedino učinak vrste kaznenog djela protiv spolne slobode (silovanje u pokušaju i silovanje), kojim je objašnjeno 14.3% varijance procjena krivnje oštećenice i optuženika, pripisivanja uzroka ponašanja optuženika te procjena primjerenog sankcioniranja ($F(11, 186) = 2.813, p < .01$; Wilksova $\Lambda = .857, \eta^2 = .143$). Prema Cohenovim (1988) smjernicama, radi se o velikoj veličini učinka vrste kaznenog djela na mjerene varijable. Suprotno tome, prethodno seksualno iskustvo oštećenice i način obrane oštećenice od optuženika nema niti zasebno, niti u interakciji značajnog učinka po ispitivane varijable.

Tablica 9. Deskriptivna statistika i značajnosti razlika s obzirom na vrstu kaznenog djela protiv spolne slobode

Varijable	Vrsta kaznenog djela	N	M	SD	F -test
Krivnja optuženika	pokušaj silovanja	200	6.92	0.465	0.76
	silovanje	179	6.87	0.626	
Krivnja oštećenice	pokušaj silovanja	126	1.23	0.689	3.88
	silovanje	96	1.08	0.345	

⁵ Potrebno je napomenuti kako je pojedinoj vinjeti bio izložen relativno veći broj sudionika nego što ih je na temelju potpunosti odgovora bilo u konačnici uključeno u analizu ($N_{MIN} = 35; N_{MAX} = 51$).

Tip kazne	pokušaj silovanja	200	6.40	3.132	11.15**
	silovanje	176	7.52	3.091	
Rehabilitacija	pokušaj silovanja	191	3.40	0.740	0.02
	silovanje	167	3.45	0.774	
Kontrola	pokušaj silovanja	191	3.72	0.925	0.67
	silovanje	167	3.77	0.836	
Kazna	pokušaj silovanja	191	3.37	1.381	0.39
	silovanje	167	3.40	1.193	
Trajanje zatvorske kazne	pokušaj silovanja	185	6.52	10.055	6.48*
	silovanje	159	9.87	17.603	
Medijacija	pokušaj silovanja	199	2.65	1.187	9.58**
	silovanje	169	2.38	1.164	
Dominacija muškaraca nad ženama	pokušaj silovanja	200	3.69	0.702	0.03
	silovanje	179	3.69	0.823	
Unutarnje karakteristike optuženika	pokušaj silovanja	200	3.72	0.634	0.06
	silovanje	179	3.74	0.697	
Nedostatak kontrole optuženika	pokušaj silovanja	200	2.76	0.857	0.78
	silovanje	179	2.61	0.840	

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Rezultati su pokazali da su sudionici koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja u pokušaju statistički značajno više skloni rehabilitaciji, zagovaraju kraće trajanje zatvorske kazne, te medijaciju kao vrstu sankcije smatraju primjerenijom u opisanom slučaju od sudionika koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja (tablica 9).

4.6. Doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja⁶ pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt

U svrhu ispitivanja doprinosa socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima njihova ponašanja pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt (tip kazne, trajanje kazne zatvora, rehabilitacija, kontrola, kazna, medijacija), provedene su hijerarhijske regresijske analize. Analize su provedene u dva koraka, odnosno korištenjem dva bloka prediktora *enter* metodom. Prvi blok varijabli je obuhvaćao spol, dob, razinu završenog

⁶ S obzirom da se učinak karakteristika djela i oštećenice na procijenjene uzroke ponašanja optuženika nije pokazao značajnim te da procjene uzroka ponašanja konceptualno predstavljaju stavove sudionika, odlučeno je da ih se uvrsti kao prediktore u model kojim se nastojao ispitati doprinos karakteristika sudionika i njihovih stavova procjenama krivnje i sankcioniranja optuženika.

obrazovanja, školovanje za ili obavljanje zanimanja relevantnih za temu istraživanja (npr. policajac, psiholog, socijalni radnik, pravnik), prebivalište i iskustvo viktimizacije. U drugom koraku u regresijske su analize uključene ljestvice Prihvatanja mitova o silovanju i Vjerodostojnosti žrtve te podljestvice Stavova o tretmanu (Nesposobnost, Neučinkovitost tretmana i Obavezan tretman) i podljestvice Pripisivanja uzroka ponašanja optuženika (Dominacija muškaraca nad ženama, Unutarnje karakteristike optuženika i Nedostatak kontrole optuženika). Također, za sve kriterijske varijable su prethodno provedena testiranja normaliteta i homogenosti varijanci.

Tablica 10. Sažetci hijerarhijske regresijske analize

Kriterij	Krivnja optuženika		Krivnja oštećenice		Tip kazne		Trajanje kazne zatvora	
	1	2	1	2	1	2	1	2
<i>F</i>	<i>F</i> (6,348)=1.57	<i>F</i> (14,340)=3.53**	<i>F</i> (5,212)=3.38**	<i>F</i> (13,204)=4.15**	<i>F</i> (6,347)=6.86**	<i>F</i> (14,339)=12.82**	<i>F</i> (6,318)=2.99**	<i>F</i> (14,310)=7.91**
<i>R</i> ²	.026	.121	.074	.209	.106	.346	.053	.263
ΔR^2	.010	.085	.052	.159	.091	.319	.035	.230
<i>F</i> (<i>R</i> ²)		<i>F</i> (8,340)=4.60**		<i>F</i> (8,204)=4.36**		<i>F</i> (8,339)=15.56**		<i>F</i> (8,310)=11.04**

Kriterij	Rehabilitacija		Kontrola		Kazna		Medijacija	
	1	2	1	2	1	2	1	2
<i>F</i>	<i>F</i> (6,330)=1.69	<i>F</i> (14,322)=3.21**	<i>F</i> (6,33)=4.18**	<i>F</i> (14,322)=12.54**	<i>F</i> (6,330)=3.94**	<i>F</i> (14,322)=3.97**	<i>F</i> (6,348)=1.75	<i>F</i> (14,340)=4.53**
<i>R</i> ²	.030	.123	.071	.353	.067	.147	.029	.157
ΔR^2	.012	.084	.054	.325	.050	.110	.013	.123
<i>F</i> (<i>R</i> ²)		<i>F</i> (8,322)=4.25**		<i>F</i> (8,322)=17.54**		<i>F</i> (8,322)=3.80**		<i>F</i> (8,340)=6.45**

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Tablica 11. *Doprinosi pojedinih varijabli u hijerarhijskim regresijskim analizama ovisno o kriteriju (β)*

Koraci	Varijable	Kriteriji							
		Krivnja optuženika	Krivnja oštećenice	Tip sankcije	Trajanje zatvora	Rehabilitacija	Kontrola	Kazna	Medijacija
1	Spol	.058	-.158*	.019	-.014	.161**	.012	-.074	-.071
	Dob	-.094	.152*	-.041	-.194**	.009	-.133*	-.178**	.097
	Obrazovanje	-.022	-.064	-.146**	-.041	-.048	-.116*	-.095	-.002
	Zanimanje	.012	-.093	-.284**	-.139*	-.054	-.197**	-.144**	.135*
	Prebivalište	-.071	-.037	-.033	.045	.082	.000	-.022	-.036
	Viktimizacija	-.008	/	-.062	.049	.002	-.061	-.066	-.036
	2	Spol	-.050	-.048	-.073	-.140*	.139*	-.118*	-.138*
Dob		-.043	.155*	.037	-.114*	.028	-.042	-.119*	.057
Obrazovanje		-.041	-.018	-.116*	-.026	-.059	-.087	-.072	-.011
Zanimanje		.018	-.026	-.127*	-.020	-.056	-.053	-.053	.086
Prebivalište		-.070	-.049	-.054	.028	.086	-.014	-.020	-.017
Viktimizacija		-.031	/	-.011	.078	-.009	-.043	-.080	-.046
Mitovi o silovanju		-.169*	.367**	-.034	-.127	-.054	-.121	-.017	.179*
Vjerodostojnost žrtve		.059	.013	.076	.059	-.026	-.030	-.054	-.044
Nesposobnost		.172*	.043	.399**	.399**	-.006	.389**	.198**	-.206**
Neučinkovitost tretmana		-.145*	.037	.089	-.035	.081	.074	-.036	-.104
Obavezan tretman		-.103	.007	.005	.088	-.311**	-.153**	-.094	-.023
Dominacija muškaraca nad ženama		-.000	.093	-.074	.038	-.063	.045	.097	-.085
Unutarnje karakteristike optuženika		.089	-.166*	.119*	.118*	.032	.153**	.124*	-.018
Nedostatak kontrole optuženika		.084	.033	-.120*	-.082	.027	-.122*	-.037	.049

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Socio-demografskim karakteristikama sudionika objašnjeno je manje varijance procjene krivnje optuženika i oštećenice i procjena primjerenog sankcioniranja nego temeljem stavova sudionika (vidi tablicu 10). Socio-demografske karakteristike značajno su predvidjele procjenu krivnje oštećenice, tip kazne, trajanje kazne zatvora, kontrolu i kaznu, međutim doprinos tih varijabli je relativno skroman i kretao se od 5.3% kod predviđanje trajanja kazne zatvora do 10.6% za predviđanje tipa kazne. Od socio-demografskih varijabli (vidi tablicu 11), prebivalište i iskustvo viktimizacije nisu se pokazale kao značajni samostalni prediktori niti za jedan mjereni kriterij. U prvom koraku dob i zanimanje sudionika su se pokazali kao značajni samostalni prediktori za najveći broj mjerenih kriterija. Stariji sudionici više krive oštećenicu ($\beta=.152$ uz $p<.05$), predlažu kraće trajanje kazne zatvora ($\beta=-.194$ uz $p<.01$) te u manjoj mjeri smatraju sankcije kontrole ($\beta=-.133$ uz $p<.01$) i kazne ($\beta=-.178$ uz $p<.01$) primjerenima optuženiku. Sudionici koji se školuju ili su po zanimanju pravnici, policijski službenici, psiholozi, socijalni pedagozi ili socijalni radnici predlažu kraće trajanje kazne zatvora ($\beta=-.139$ uz $p<.05$) te takvu kaznu smatraju manje primjerenom ($\beta=-.284$ uz $p<.01$), kao i sankcije kontrole ($\beta=-.197$ uz $p<.01$) i kazne za optuženika ($\beta=-.144$ uz $p<.01$), a u većoj mjeri smatraju medijaciju primjerenom za optuženika ($\beta=.135$ uz $p<.05$). Također sudionici koji imaju viši ili visoki stupanj obrazovanja manje smatraju primjerenim kaznu zatvora ($\beta=-.146$ uz $p<.01$) i sankcije kontrole ($\beta=-.116$ uz $p<.05$) za optuženika. Žene manje krivnje pripisuju oštećenici ($\beta=-.158$ uz $p<.05$), te su sklonije odabiru sankcija rehabilitacije kao primjerenima za optuženika ($\beta=.161$ uz $p<.01$).

Nakon uvođenja drugog bloka varijabli - stavova sudionika o silovanju, žrtvama silovanja, tretmanu seksualnih prijestupnika i uzrocima ponašanja optuženika, doprinos socio-demografskih varijabli je umanjen (od 3.5% kod predviđanje trajanja kazne zatvora do 9.1% za predviđanje tipa kazne), iako se doprinos određenih varijabli zadržao značajnim. Zagovaranju rehabilitacije i nakon uvođenja varijabli stavova značajno doprinosi zanimanje i obrazovanje sudionika. Skloniji su joj sudionici koji se školuju ili su po zanimanju pravnici, policijski službenici, psiholozi, socijalni pedagozi ili socijalni radnici ($\beta=-.127$ uz $p<.05$) i sudionici koji imaju viši ili visoki stupanj obrazovanja ($\beta=-.116$ uz $p<.05$). Dob se zadržala kao značajan samostalni prediktor procjene krivnje oštećenice, trajanja kazne zatvora i primjerenosti sankcija kazni. Stariji sudionici više krive oštećenicu ($\beta=.155$ uz $p<.05$), predlažu kraće trajanje kazne zatvora ($\beta=-.114$ uz $p<.05$) te u manjoj mjeri smatraju sankcije kazne ($\beta=-.119$ uz $p<.05$) primjerenima optuženiku. Doprinos varijable spola sudionika se nakon uvođenja varijabli stavova čak i povećao te je ostvario značajan samostalni doprinos

trajanju zatvorske kazne i odabiru sankcija rehabilitacije, kontrole i kazni. Žene su sklonije zagovaranju kraćeg trajanja kazne zatvora ($\beta = -.140$ uz $p < .05$) te su sklonije odabiru sankcija rehabilitacije ($\beta = .139$ uz $p < .05$) kao primjerenima za optuženika, a manje sklone odabiru sankcija kazni ($\beta = -.138$ uz $p < .05$) i kontrole ($\beta = -.118$ uz $p < .05$) kao primjerenima za optuženika.

Drugi blok varijabli – stavovi sudionika o silovanju, žrtvama silovanja, tretmanu seksualnih prijestupnika i uzrocima ponašanja optuženika statistički značajno su pridonijeli objašnjenju svih kriterijskih varijabli (vidi tablicu 10), te se njihov samostalni doprinos kretao od 8.5% za procjene krivnje optuženika do 32.5% za odabir sankcija kontrole kao primjerenih za optuženika. Procjena vjerodostojnosti žrtve i objašnjenje ponašanja optuženika prisutnošću stavova u društvu o dominaciji muškaraca nad ženama nisu se pokazali značajnim prediktorima krivnje optuženika i oštećenice te odabira primjerenih sankcija za optuženika (tablica 11). Za razliku od toga, na većini kriterija stavovi prema seksualnim prijestupnicima i tretmanu seksualnih prijestupnika te pripisivanje uzroka ponašanja optuženika njegovim unutarnjim karakteristikama su se pokazali kao značajni prediktori. Negativniji stavovi prema seksualnim prijestupnicima i tretmanu seksualnih prijestupnika predviđaju veću razinu okrivljavanja optuženika ($\beta = .172$ uz $p < .05$), snažniju sklonost kažnjavanju kaznom zatvora ($\beta = .399$ uz $p < .01$), predlaganje dulje kazne zatvora ($\beta = .399$ uz $p < .01$), češći odabir sankcija kontrole ($\beta = .389$ uz $p < .01$) i kazne optuženika ($\beta = .198$ uz $p < .01$) te smatranje medijacije manje primjerenom ($\beta = -.206$ uz $p < .01$). Za razliku od toga, stav sudionika da je tretman seksualnih prijestupnika neučinkovit pokazao se značajnim prediktorom manjeg okrivljavanja optuženika ($\beta = -.145$ uz $p < .05$), a stav o nužnosti obaveznog tretmana seksualnih prijestupnika značajnim prediktorom rjeđeg odabira sankcija rehabilitacije ($\beta = -.311$ uz $p < .01$) i kontrole ($\beta = -.153$ uz $p < .01$) kao primjerenih za optuženika. Sudionici koji u većoj mjeri pripisuju ponašanje optuženika njegovim unutarnjim karakteristikama, u većoj mjeri iskazuju sklonost njegovom kažnjavanju naspram rehabilitaciji ($\beta = .119$ uz $p < .05$), predlažu dulje trajanje kazne zatvora ($\beta = .118$ uz $p < .05$), češće odabiru sankcije kontrole ($\beta = .153$ uz $p < .01$) i kazne ($\beta = .124$ uz $p < .05$) primjerenima za optuženika te u manjoj mjeri krive oštećenicu ($\beta = -.166$ uz $p < .05$). Suprotno tome, sudionici koji u većoj mjeri pripisuju ponašanje optuženika nedostatku kontrole, u većoj mjeri iskazuju sklonost njegovoj rehabilitaciji ($\beta = -.120$ uz $p < .05$), i rjeđe odabiru sankcije kontrole ($\beta = -.122$ uz $p < .05$) kao primjerene za optuženika. Sudionici koji su skloniji vjerovanju u mitove o silovanju skloniji su i više krivnje pripisivati oštećenici ($\beta = .367$ uz $p <$

.01), a manje optuženiku ($\beta = -.169$ uz $p < .05$), te procjeni medijacije kao primjerene sankcije kod seksualnih delikta ($\beta = .179$ uz $p < .05$).

5. Rasprava

5.1. Stavovi i procjene sudionika o žrtvama, počiniteljima i seksualnim deliktima te primjerenosti sankcioniranja i tretmana optuženika

Općenito govoreći, sudionici u ovom istraživanju nisu skloni prihvaćanju mitova o silovanju, a vjerodostojnost žrtava silovanja procjenjuju visokom. Iako su sukladno prijašnjim istraživanjima (Hockett i sur., 2016; Martinjak, 2003) očekivane više razine prihvaćanja mitova o silovanju te varijacije u procjenama vjerodostojnosti žrtve ovisno o njenim karakteristikama (Dellinger Page, 2010), dobiveni rezultati se djelomično mogu objasniti karakteristikama uzorka sudionika koji su sudjelovali u ovom istraživanju – to su bile pretežno žene (više od 70%) mlađe dobi, visoko obrazovane od kojih se trećina školuje ili je zanimanja u kojem se susreće s počiniteljima/žrtvama seksualnih delikata, a koje su većinom iz urbanih sredina bez iskustva viktimizacije. Naime, žene iskazuju niže razine prihvaćanja mitova o silovanju u odnosu na muškarce (Ljubin i Kamenov, 2004; Payne, Lonsway i Fitzgerald, 1999; Suarez i Gadalla, 2010), na što ukazuju i podaci ovog istraživanja. Također, budući da je istraživanje provedeno online putem te da je tema istraživanja bila jasno istaknuta, možda je došlo do određene auto-selekcije sudionika tj. u njemu su sudjelovali sudionici koji su osjetljiviji na temu seksualnih delikata, odnosno koji su skloniji suosjećati sa žrtvama. Također je moguće da su sudionici davali socijalno poželjne odgovore, ali i da su njihovi odgovori rezultat dodatnog osvještavanja o ovoj temi koja je aktivirala suosjećanje sa žrtvama seksualnih delikata jer su u vrijeme provođenja istraživanja medijsku pozornost zaokupili slučajevi neprijavljenih seksualnih zlostavljanja glumica i studentica u Hrvatskoj i izvan nje. Uz to, ti su slučajevi bili popraćeni kampanjom osvještavanja o učestalosti seksualnih delikata i pričama žrtava koje su ih proživjele („*Me Too*“, „*Nisam tražila*“), posebice na društvenim mrežama. Imajući to na umu, u ovom istraživanju je ispitana upoznatost i uključenost sudionika u navedenu kampanju. Rezultati su pokazali kako je 50% sudionika barem donekle bilo upoznato s navedenom kampanjom, a 10% ih je barem donekle sudjelovalo u određenim akcijama u sklopu kampanje. Također, može se pretpostaviti kako je prebivalište, zanimanje te stupanj obrazovanja mogao pridonijeti stupnju educiranosti sudionika o temi istraživanja te kritičkom

promišljanju o seksualnim deliktima koje se suprotstavlja mitovima o silovanju. Zaključno, obzirom da je većina istraživanja provedena na američkom stanovništvu i studentima (Pollard, 1992), možda ovaj nalaz ukazuje i na kulturalne razlike. U skladu s time, i novija istraživanja ukazuju na utjecaj prihvaćenosti mitova na procjene američkih studenata (Follingstad i sur., 2021).

S obzirom na nisko zastupljene mitove o silovanju, očekivana je bila i visoka razina percipirane vjerodostojnosti žrtve koja je utvrđena u ovom istraživanju. Zanimljivo je da je procijenjena vjerodostojnost bila visoka neovisno o navedenim karakteristikama žrtve. Navedeni je nalaz relevantan obzirom da je žrtva seksualnog delikta često jedini svjedok, zbog čega njena vjerodostojnost postaje ključna za poduzimanje nužnih poteza pravosudnog sustava (Feldman-Summers i Lindner, 1976). Međutim, osim što se u slučajevima silovanja vjerodostojnost žrtve uzima u obzir uz dokaze, čak i policijski službenici iskazuju različite razine vjerovanja žrtvi ovisno o njenom ugledu i karakteristikama (Dellinger Page, 2010). S obzirom da je u ovom istraživanju ispitivana percipirana vjerodostojnost žrtava ovisno o dobi, prethodnom seksualnom iskustvu te načinu obrane od počinitelja seksualnog delikta prilikom napada, možda nisu odabrane dovoljno relevantne karakteristike koje bi se odrazile na ugled žrtve i vjerodostojnost ili možda jačina tih karakteristika nije bila dovoljno jaka da bi proizvela učinak na varijacije u procjenama vjerodostojnosti.

Sudionici u ovom istraživanju također ponašanje optuženika uglavnom pripisuju stavovima optuženika i društva općenito o dominaciji muškaraca nad ženama i njegovim unutarnjim karakteristikama (ličnost i psihološke karakteristike), a samo djelomično nedostatku kontrole. Sukladno tome, percipirali su visoku krivnju optuženika za počinjeno djelo. U ovom istraživanju je percipirana krivnja oštećenice bila niska, suprotno prethodnim istraživanjima u kojima se redovito potvrđuje kako se žrtva silovanja u pravilu uvijek smatra barem djelomično odgovornom i krivom za doživljeno djelo (Follingstad, 2021; Hockett i sur., 2016; Pollard, 1992). Međutim, dobiveni rezultat o negativnoj povezanosti percipirane krivnje optuženika i oštećenice je potvrđen i u prethodnim istraživanjima (npr. Follingstad i sur., 2021). Moguće je kako je izostanak okrivljavanja žrtve seksualnog delikta povezan s time što je oštećenica u priči maloljetnica te stoga pobuđuje veće suosjećanje kod sudionika, ali i već navedenim karakteristikama uzorka sudionika, njihovim općenito niskim stupnjem prihvaćanja mitova o silovanju i visokim stupnjem opažene vjerodostojnosti žrtve, te aktualnosti teme istraživanja u medijima neposredno prije njegovog provođenja.

Nadalje, sudionici u ovom istraživanju tretman seksualnih prijestupnika i njegovu učinkovitost procjenjuju osrednjom, a skloni su zagovaranju obaveznog uključivanja seksualnih prijestupnika u tretman. Tako je u ovom istraživanju izostalo snažno suprotstavljanje rehabilitaciji počinitelja u slučajevima silovanja (Roberts i Hough, 2005). Razlozi blago pozitivnih do neutralnih stavova o tretmanu seksualnih prijestupnika su možda odraz i same formulacije čestica skale, koje ponekad sadrže prilično snažne izjave i ekstremne načine kažnjavanja (npr. potrebu za smaknućem ili za doživotnim zatvorom seksualnih prijestupnika) s kojima i nije očekivano često i potpuno slaganje sudionika. Također, možda se sudionici nisu mogli složiti s tvrdnjama o učinkovitosti i svrhovitosti tretmana seksualnih prijestupnika jer nisu dovoljno upoznati s vrstama niti stvarnim rezultatima koji se tretmanima postižu. Malo je vjerojatno da su sudionici upoznati s tehnikama i postupcima koji se koriste u tretmanu počinitelja seksualnih delikata u hrvatskoj praksi, a nalazi istraživanja ukazuju da javnost općenito nema mnogo saznanja o alternativama kažnjavanju (Andriaenssen i Aertsen, 2014). Također, obzirom da autori ljestvice nisu predvidjeli uključivanje definicije pojma „tretman“ prilikom njene primjene (Wnuck i sur., 2006), postavlja se i pitanje što su točno sudionici smatrali pod pojmom „tretmana“.

S obzirom na tip kazne, sudionici u ovom istraživanju općenito pokazuju veću sklonost zatvorskoj kazni nego rehabilitaciji, ali specifično su skloni procjeni različitih vrsta sankcija u vidu rehabilitacije, kontrole i kazne kao primjerenih za optuženika. To se posebice odnosi na ispriku žrtvi, psihoterapiju počinitelja, zabranu približavanja žrtvi, zabranu stupanja u kontakt sa žrtvom, nadzor probacijskog službenika i/ili socijalnog radnika, rad za opće dobro, upis u registar seksualnih prijestupnika i maloljetnički zatvor. Ti rezultati sukladni su rezultatima prethodnih istraživanja koja ukazuju kako javnost općenito preferira kažnjavanje nad rehabilitacijom počinitelja kaznenih djela protiv spolne slobode (Roberts i Hough, 2005). Međutim, analiza procjena primjerenosti pojedinih vrsta sankcija ukazuje kako sudionici u najvećoj mjeri smatraju primjerenima sankcije kojima se ostvaruje kontrola optuženika, dok sankcije koje opisuju kažnjavanje i rehabilitaciju optuženika smatraju nešto manje primjerenima i to u jednakoj mjeri.

Rezultati ovog istraživanja zorno ilustriraju dosadašnje spoznaje o tome kako javnost preferira kombinirani pristup svrsi sankcioniranja koji uzima u obzir s jedne strane pravdu i proporcionalnost, a s druge prevenciju i rehabilitaciju (Andriaenssen i Aertsen, 2014). Međutim, dobiveni rezultati nisu potpuno sukladni spoznajama kako se javnost u slučajevima teških kaznenih djela poput silovanja snažno protivi alternativnim sankcijama (Roberts i

Hough, 2005), odnosno općenito kod kaznenih djela s elementima nasilja odabire specifične sankcije koje služe kažnjavanju počinitelja (Roberts i Stalans, 2000). Razlog tomu možda ponovno proizlazi iz karakteristika uzorka sudionika i njihovih općih stavova, ali i činjenice da se u istraživanju tražila procjena primjerenih sankcija za maloljetnog optuženika. Stoga su možda sudionici bili skloniji, zbog optuženikove mladosti, odabiru sankcija kontrole i rehabilitacije nad sankcijama kažnjavanja. Moguće je i da su općenito hrvatski građani skloniji alternativnim sankcijama jer se pokazalo kako stanovništvo Srednje Europe u većoj mjeri od nekih drugih dijelova svijeta podupire neke vrste alternativnih sankcija, a u manjoj mjeri podupire kaznu zatvora (Mayhew i Van Kesteren, 2002, prema Andriaenssen i Aertsen, 2014). Također je moguće i kako su neutralni stavovi vezani uz sankcioniranje odraz nedovoljnog znanja, s obzirom da je utvrđeno kako javnost vrlo malo općenito zna o kaznenim djelima i kazneno-pravnom sustavu (Gelb, 2008), kao i o alternativama kažnjavanju (Andriaenssen i Aertsen, 2014). Također, potrebno je imati na umu kako kategorizacija pojedinih sankcija nije provedena rukovodeći se (pravnim) definicijama tih sankcija te da neke od navedenih sankcija nisu niti prisutne u hrvatskom zakonodavstvu i primjenjive na maloljetnike (npr. upis u registar seksualnih prijestupnika, hormonalna kontrola - kemijska kastracija, elektronički nadzor).

Među najčešće odabranim sankcijama od strane sudionika bile su one koje uključuju kompenzaciju i zaštitu oštećenice kao što su isprika žrtvi, zabrana približavanja žrtvi i zabrana stupanja u kontakt sa žrtvom, što dodatno upućuje na to kako su se prilikom odabira sankcija sudionici s jedne strane rukovodili suosjećanjem prema žrtvi. Suprotno dobivenom, u praksi su zabrana kontaktiranja žrtve i približavanja žrtvi među najrjeđe izrečenim posebnim obvezama maloljetniku (Radić, 2017). Većina sudionika smatra i maloljetnički zatvor i smještaj maloljetnika u odgojnu ustanovu primjerenim kaznom, dok su u sudskoj praksi odabiri tih sankcija vrlo rijetki (npr. kazna maloljetničkog zatvora se izriče u manje od 2% slučajeva) i u trendu stalnog pada (Radić, 2017). Uz to, prosječno predloženo trajanje kazne zatvora koje su predložili sudionici u ovom istraživanju ($M=8.27$) za maloljetnog optuženika prelazi maksimalno moguće trajanje za osnovni oblik kaznenih djela silovanja i pokušaja silovanja prema Zakonu o sudovima za mladež (2019) od 5 godina, a duže je i od sudske prakse kažnjavanja odraslih počinitelja seksualnih delikata (Garačić, 2004). Međutim, u nekim su aspektima procjene primjerenih sankcija podudarne s postojećom praksom pravosudnog sustava, kao što je odabir dobrotvornog rada, terapijskog tretmana te isprike kao primjerene sankcije (Radić, 2017). Većina sudionika smatra i uvjetnu kaznu zatvora primjerenom za

maloljetnog optuženika, a iako ju sudovi ni približno ne prihvaćaju u toj mjeri, ipak njeno izricanje doživljava konstantan porast (Radić, 2017).

Sudionici primjerenost medijacije kao sankcije za optuženika smatraju osrednjom te su skloniji navođenju razloga „protiv“ nego „za“ medijaciju. Obzirom da je temeljem prethodnih istraživanja očekivano suprotstavljanje alternativnim sankcijama (Roberts i Hough, 2005), te da je u istraživanju utvrđeno preferiranje kažnjavanja na nominalnoj razini i podjednako zagovaranje kažnjavanja i rehabilitacije na razini specifičnih sankcija, ovakav je stav sudionika konzistentan s njihovim preostalim stavovima. Također, s obzirom da se medijacija niti u praksi ne primjenjuje ili se vrlo rijetko primjenjuje kod seksualnih delikta, nije bila očekivana njena opća prihvaćenost. Sljedeći razlozi, uz karakteristike uzorka i opće stavove sudionika, također su mogli pridonijeti neutralnom stavu prema medijaciji kao primjerenoj sankciji: dob optuženika i usmjerenost na žrtvu koju omogućuje medijacija, ali i neodlučnost zbog nedovoljnog znanja o mjeri poput medijacije da bi imali čvrsti stav. Dok među razlozima protiv medijacije prevladava opažanje neadekvatnosti medijacije za kazneno djelo seksualnog delikta kao i nemogućnost nadoknade učinjene štete, među razlozima u prilog medijacije prevladava opažanje određene dobrobiti i za maloljetnog optuženika i za maloljetnu oštećenicu. Navedeni argumenti sudionika sukladni su onima koji se nalaze u literaturi. Tako primjerice sudionici podupiru ideju medijacije zbog žrtvine mogućnosti emocionalne prorade i oporavka, dobivanja nekog oblika nadoknade te počiniteljevog preuzimanja odgovornosti, dobivanja uvida i sprječavanja ponavljanja djela (sukladno Koller-Trbović i Gmaz-Luški, 2006). Odnosno prepoznali su ideju da restorativna pravda potiče dobivanje barem nekakve pravde za žrtvu te da je proces oblikovan prema dobrovoljnosti žrtve (Joyce-Wojtas i Keenan, 2016). S druge strane, uvidjeli su potencijalno negativne aspekte procesa medijacije, poput rizika za retraumatizaciju i produbljivanje traume, manipulaciju procesa od strane počinitelja i pogrešne poruke društvu (European Forum for Restorative Justice, 2020).

5.2. Razlike u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, pripisanih uzroka ponašanja optuženika i načina primjerenog sankcioniranja optuženika obzirom na karakteristike oštećenice i karakteristike djela

Suprotno pretpostavkama, nisu utvrđene razlike među sudionicima u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, pripisanih uzroka ponašanja optuženika i njegovom primjerenom sankcioniranju obzirom na ispitivane karakteristike oštećenice (seksualnu

prošlost i način obrane od optuženika). Uz to, razlike s obzirom na karakteristike djela, od svih mjerenih varijabli, utvrđene su samo u određenim aspektima procjena primjerenog sankcioniranja.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju odstupaju od očekivanih. Primjerice, prethodni nalazi ukazuju kako se žrtvu silovanja više okrivljuje što je veće njeno seksualno iskustvo (Hockett i sur., 2016; Pollard, 1992). U prethodnim su istraživanjima dobiveni nekonzistentni nalazi vezani uz okrivljavanje žrtava koje se na različite načine brane, pri čemu su neki nalazi ukazivali na različite razine okrivljavanja ovisno o spolu sudionika (Pollard, 1992), a nekim je nalazima utvrđeno kako oba spola okrivljuju žrtvu koja se snažnije odupire (Hockett i sur., 2016). Prethodna istraživanja su, također, utvrdila utjecaj karakteristika žrtve i kaznenog djela na pripisivanje odgovornosti i krivnje počinitelju seksualnog delikta (Deitz i sur., 1984; Follingstad i sur., 2021; Hockett i sur., 2016).

Specifičnost vinjeta kojima su sudionici bili izloženi je svakako maloljetna dob oštećenice i optuženika, a koja je potencijalno zasjenila sve druge informacije navedene u opisima slučaja te umanjila varijacije u njihovim naknadnim procjenama (krivnje, uzroka ponašanja, sankcioniranja). Primjerice, moguće je kako su sudionici unatoč tomu što je navedeno da je oštećenica imala više seksualnih partnera ipak, s obzirom na njenu mladost, procjenjivali da nije toliko seksualno iskusna i zato ta informacija nije povećala procjenu njene krivnje, odnosno smanjila procjenu krivnje optuženika. Dodatno, možda je način formulacije te informacije u opisu slučaja („U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.), koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako je do sada imala više seksualnih partnera.“) također pridonio izostanku povećane procjene krivnje oštećenice/smanjene krivnje optuženika. Nije bilo decidirano navedeno o kojem broju seksualnih partnera se radilo, niti je to navedeno kao provjerena činjenica, već više kao glasina. Također, moguće je da informacija kako se radi o maloljetnoj oštećenici kod sudionika izaziva značajno više razine suosjećanja, što onda zasjenjuje učinak njenih ostalih karakteristika na naknadne procjene. Dodatno, moguće je i da mit o doprinosu seksualne aktivnosti žrtve i načinu obrane od počinitelja krivnji oštećenice i optuženika više nije toliko jako prisutan u javnosti kao ranije. Uz to, ton priče je takav da je gotovo nemoguće sumnjati kako optuženik nije ujedno i počinitelj djela, što je također moglo umanjiti mogućnost da sudionici relativiziraju njegov čin do razmjera umanjivanja njegove krivnje, odnosno uvećanja krivnje oštećenice za doživljeno.

Naravno, ne može se niti isključiti mogućnost da su varijacije u prikazanim vinjetama općenito nedovoljno relevantne ili nedovoljno međusobno različite da bi proizvele konzistentne razlike u naknadnim procjenama sudionika. Možda bi neke druge karakteristike žrtava, počinitelja ili kaznenih djela protiv spolne slobode bile važnije za naknadne procjene sudionika kada se radi o slučajevima u kojima su maloljetni počinitelji i žrtve.

Sukladno očekivanjima, sudionici su se međusobno razlikovali u procjenama primjerenog sankcioniranja, ovisno o kaznenom djelu prikazanom u vinjeti. Sudionici koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja u pokušaju, očekivano su, statistički značajno više skloni rehabilitaciji, zagovaraju kraće trajanje zatvorske kazne, te medijaciju kao vrstu sankcije smatraju primjerenijom u opisanom slučaju od sudionika koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja. Drugim riječima, sudionici su skloniji kažnjavanju i manje skloni alternativnoj sankciji pri težem obliku kaznenog djela protiv spolne slobode. Otprije je poznano kako karakteristike djela utječu na odabir načina sankcioniranja (Follingstad i sur., 2021; Pollard, 1992), da se teža djela strože sankcioniraju (Feldman-Summers i Lindner, 1976), te da se uz silovanje veže sklonost kažnjavanju i nepodupiranju alternativnih sankcija (Roberts i Hough, 2005).

5.3. Doprinis socio-demografskih karakteristika i stavova javnosti o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima ponašanja optuženika pripisivanju krivnje oštećenici i optuženiku te sankcioniranju maloljetnog optuženika za seksualni delikt

Stavovima sudionika o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima ponašanja optuženika objašnjeno je više varijance procjene krivnje optuženika i oštećenice te procjena primjerenog sankcioniranja nego temeljem socio-demografskih karakteristika. Navedeni stavovi sudionika značajno su predviđali pripisivanje krivnje oštećenici i optuženiku te sve mjere procjena prikladnog sankcioniranja maloljetnog optuženika seksualnog delikta. Socio-demografske karakteristike uspješno su predviđale odabrane kriterije, izuzev krivnje optuženika te odabira mjera rehabilitacije i medijacije kao primjerenih sankcija.

Sukladno očekivanome, muškarci i starije osobe pripisuju veću odgovornost i krivnju oštećenici, dok osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju istovremeno pripisuju veću odgovornost i krivnju oštećenici, a manju optuženiku seksualnog delikta. Muškarci (Hockett i sur., 2016) i osobe koje podržavaju mitove o silovanju u manjoj mjeri suosjećaju sa žrtvom silovanja te ju okrivljuju za doživljeno kazneno djelo (Pollard, 1992). Međutim, razlika među

spolovima u okrivljavanju oštećenice je manja od razlike utvrđene u drugim istraživanjima (Hockett i sur., 2016), objašnjava mali postotak varijance okrivljavanja te usprkos njoj oba spola iskazuju podjednako nisku razinu okrivljavanja oštećenice. Stoga se druge karakteristike sudionika ističu važnijima za pripisivanje krivnje. Doduše, treba uzeti u obzir kako su muškarci činili nešto manje od trećine cjelokupnog uzorka te je moguće kako bi razlika među spolovima bila snažnija da je u istraživanju sudjelovalo barem podjednako sudionika i sudionica.

Iako je bilo očekivano kako će osobe čije je zanimanje vezano uz počinitelje i/ili žrtve seksualnih delikta (Payne i sur., 1999) i žene manje okrivljavati oštećenicu (Hockett i sur., 2016), samostalan doprinos zanimanja i spola sudionika nakon kontrole doprinosa njihovih stavova nije ostvaren. To može biti povezano i s time što je u uzorku manjina sudionika bila takvog tipa zanimanja, a broj sudionika muškog i ženskog spola nije podjednak.

Suprotno očekivanome, nije utvrđeno da osobe nižeg stupnja obrazovanja, osobe koje nisu bile žrtvom kaznenog djela te osobe koje smatraju rehabilitaciju počinitelja manje uspješnom više okrivljuju oštećenicu, niti da starije osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja, čija profesija nije vezana za tematiku silovanja te oni koji nisu bili žrtvom kaznenog djela pripisuju manju krivnju optuženiku. Moguće je da su ostale karakteristike uzorka i njihovi stavovi: većinom visokoobrazovani, koji su pokazali visoke razine suosjećanja sa žrtvom te donekle upoznatost s aktualnim pokretima osvještavanja o temi silovanja utjecali na rezultate suprotne očekivanjima. Nadalje, iskustvo viktimizacije u istraživanjima do sada nije pokazalo konzistentno djelovanje vezano uz sudove o kaznenim djelima (Andriaenssen i Aertsen, 2014).

Dodatno, nije potvrđen utjecaj procjene nedostatka kontrole optuženika uzrokom njegovog ponašanja na razine okrivljavanja, ali se pokazalo da oni koji takvim uzrokom smatraju unutarnje karakteristike optuženika u manjoj mjeri krive oštećenicu. Razumljivo je za shvatiti da ako sudionici u većoj mjeri smatraju optuženikovu osobnost i psihičko stanje uzrokom delikta, da će u manjoj mjeri smatrati da postoji doprinos oštećenice u tom činu. Međutim, nalaze vezane uz procjene unutarnjih karakteristika i nedostatka kontrole optuženika kao uzroka njegovog ponašanja potrebno je interpretirati uz oprez, obzirom na ranije navedene niske razine pouzdanosti tih podljestvica, čime se onemogućuje čvrsto zaključivanje o dobivenim nalazima. Sveukupno je relevantno uzeti u obzir kako su razine okrivljavanja oštećenice iznimno niske, a razine okrivljavanja optuženika iznimno visoke za cjelokupni uzorak, što ukazuje na ujednačenost između sudionika različitih karakteristika. Niske razine okrivljavanja oštećenice sukladne su početno niskim razinama prihvaćanja mitova o silovanju

koji obuhvaćaju okrivljavanje žrtve te početno visokim razinama percipirane vjerodostojnosti različitih žrtava silovanja u uzorku.

Sukladno očekivanjima, muškarci, mlađe osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja, čija profesija nije vezana uz počinitelje/žrtve silovanja, koje smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikata manje uspješnom i uzrok ponašanja optuženika pripisuju njegovim unutarnjim karakteristikama skloniji su težim sankcijama maloljetnog optuženika za seksualni delikt. Potvrđen je očekivani odnos utjecaja obrazovanja sudionika na njihovu sklonost kažnjavanju naspram rehabilitaciji (Andriaenssen i Aertsen, 2014), pri čemu se s višim obrazovanjem očekivano veže veća sklonost rehabilitaciji (Roberts i Indemaur, 2007, prema Andriaenssen i Aertsen, 2014). Dodatno, modelom koji uzima u obzir karakteristike sudionika, njihove stavove i pripisivanje uzroka ponašanja optuženika u predviđanju sklonosti kažnjavanju zatvorom nasuprot rehabilitaciji te prijedlogu trajanja kazne zatvora može se objasniti otprilike trećina varijance tih mjera.

Odnos karakteristika sudionika na mišljenje o medijaciji jedino je ostvaren na način da osobe čija profesija nije vezana uz tematiku seksualnih delikata i one koje smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikata manje uspješnom smatraju medijaciju manje prikladnom sankcijom za maloljetnog optuženika. Ranije je opisano koji su sve razlozi vjerojatno utjecali na rezultate vezane uz procjenu primjerenosti medijacije. Također, suprotno očekivanome, osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju smatraju medijaciju više primjerenom sankcijom. Zanimljivo je upitati se iz kojeg se razloga prihvaćanje mitova o silovanju veže uz odabir medijacije kao rješenja za maloljetnog optuženika seksualnog delikta. Obzirom da predstavljena priča na mnoge načine odstupa od mitova o silovanju (optuženik i oštećenica maloljetnici, poznanstvo između strana, napad u parku, itd.), možda osobe koje u većoj mjeri vjeruju u mitove u manjoj mjeri smatraju opisano djelo „pravim slučajem silovanja“ i stoga pokazuju blaže stavove u sankcioniranju optuženika. Utvrđeno je kako takve osobe općenito u većoj mjeri krive oštećenicu, a uz to su mitovi o silovanju oblikovani okrivljavanjem žrtve, te možda iz tog razloga iskazuju blaže kažnjavanje optuženika.

Očekivani odnosi procjena primjerenog sankcioniranja i prikladnosti medijacije s iskustvom viktimizacije i opaženom vjerodostojnošću žrtava silovanja nije ostvaren. Prethodna istraživanja su po pitanju odnosa viktimizacije i sklonosti sankcioniranja dobila nekonzistentne rezultate, pri čemu se u nekim istraživanjima ne utvrđuje postojanje takvog odnosa (Andriaenssen i Aertsen, 2014), kao i u ovome. Po pitanju opažene vjerodostojnosti žrtava

silovanja je već napomenuto kako su u ovom uzorku dobivene prosječno visoke razine te kako je moguće da odabrane karakteristike žrtve potencijalno nisu dovoljno snažne da bi proizvele očekivani utjecaj na procjene sudionika.

5.4. Nedostatci i implikacije prikazanog istraživanja te prijedlozi za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje obilježeno je i nekim metodološkim slabostima. Primjerice, uzorak sudionika nije bio reprezentativan te je mogućnost generalizacije dobivenih rezultata umanjena. Radilo se o prigodnom uzorku do kojeg se došlo osobnim kontaktima i putem društvenih mreža, a većinu su činile žene, visoko obrazovani i stanovnici velikih gradova. Buduća bi istraživanja trebala obuhvatiti reprezentativniji uzorak kako bi se sigurnije moglo zaključiti o stavovima vezanim uz silovanje i sankcioniranje počinitelja tog djela. Nadalje, istraživanje je provedeno online putem, čime se isključila mogućnost sudjelovanja osoba koje nemaju pristup internetu ili ne posjećuju stranice na internetu na kojima su se mogli susresti s pozivom da se uključe u istraživanje. Navedeno je utjecalo i na nejednake uvjete pri ispunjavanju upitnika, koji su izvan kontrole i nadzora istraživača. Na prikupljene rezultate je vjerojatno, uz samu temu koja je bila istaknuta u naslovu, dodatno utjecala relativna nepoznatost pojmova, kazneno-pravnih praksi ili nedovoljna definiranost pojedinih pojmova. Stoga je moguće kako je dio procjena rezultat nedovoljnog znanja ili drugačijeg shvaćanja istog pojma (npr. tretman seksualnih prijestupnika ili medijacija). Stoga bi možda u budućim istraživanjima na tematiku kažnjavanja bilo korisno koristiti kombinaciju kvantitativnog i kvalitativnog pristupa (Adriaenssen i Aertsen, 2014).

Osim toga, relativna neuspješnost manipulacija karakteristikama žrtve i djela u prezentiranim opisima ukazuje na irelevantnost odabranih varijabli ili nedovoljno razlikovanje među njihovim razinama. Buduća istraživanja bi trebala ponnije istražiti sudove javnosti o seksualnim deliktima vezane uz maloljetnike te istražiti jesu li kod ti slučaja za procjene krivnje oštećenice/optuženika i odabira primjerenih sankcija za optuženika bitnije neke druge karakteristike žrtava, počinitelja i samog kaznenog djela. Također, dvije od tri podljestvice pripisivanja uzroka ponašanja optuženiku obilježene su niskim razinama pouzdanosti, čime se onemogućuje jasna interpretacija i zaključci o djelovanju pojedinih pogleda na uzroke počinjenja seksualnih delikata. Budući da se čini korisnim razumjeti stavove javnosti o tome što potiče osobu da počinu seksualni delikt i utjecaje tih stavova na preostale sudove o

seksualnim deliktima, prijedlog za buduća istraživanja jest dorada korištene ljestvice kojom bi se povećala razina njene pouzdanosti.

Rezultati ovog istraživanja bi na praktičnoj razini mogli koristiti oblikovanju smjernica za javne politike vezane uz sankcioniranje i tretman maloljetnih počinitelja seksualnih delikata. Iako sudionici zagovaraju strože kazne no što ih za maloljetne počinitelje djela protiv spolne slobode donose sudovi, sudionici zapravo najviše zagovaraju sankcije kontrole, a u većoj mjeri od očekivane se zalažu za različite vrste rehabilitacije počinitelja i medijaciju, imajući u vidu i njene mane i prednosti. Dobiveni rezultati mogli bi poslužiti i oblikovanju smjernica za preventivne i edukativne programe te programe namijenjene potpori žrtvama. Daljnje razbijanje mitova o silovanju i sklonosti okrivljavanja žrtve relevantno je za smanjenje stope neprijavljivanja ovih kaznenih djela, kao i za poboljšanje oporavka žrtve i nošenja s proživljenom traumom (Maričević i sur., 2018).

6. Zaključak

Nisu utvrđene razlike među sudionicima u procjenama krivnje oštećenice i optuženika, pripisanih uzroka ponašanja optuženika i primjerenosti sankcioniranja obzirom na ispitivane karakteristike oštećenice (seksualnu prošlost i način obrane od optuženika).

Razlike s obzirom na karakteristike djela (pokušaj silovanja i silovanje), od svih mjerenih varijabli, utvrđene su samo u određenim aspektima procjena primjerenog sankcioniranja. Sudionici koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja u pokušaju su statistički značajno više skloni rehabilitaciji, zagovaraju kraće trajanje zatvorske kazne, te medijaciju kao vrstu sankcije smatraju primjerenijom u opisanom slučaju od sudionika koji su bili izloženi opisu kaznenog djela silovanja.

Stavovima sudionika o silovanju i žrtvama te o tretmanu počinitelja i uzrocima ponašanja optuženika objašnjeno je više varijance procjene krivnje optuženika i oštećenice te procjena primjerenog sankcioniranja nego temeljem socio-demografskih karakteristika. Navedeni stavovi sudionika značajno su predviđali pripisivanje krivnje oštećenici i optuženiku te sve mjere procjena prikladnog sankcioniranja maloljetnog optuženika seksualnog delikta. Socio-demografske karakteristike uspješno su predviđale odabrane kriterije, izuzev krivnje optuženika te odabira mjera rehabilitacije i medijacije kao primjerenih sankcija.

Muškarci i starije osobe pripisuju veću krivnju oštećenici, dok osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju istovremeno pripisuju veću krivnju oštećenici, a manju optuženiku seksualnog delikta.

Muškarci, mlađe osobe, osobe nižeg stupnja obrazovanja, čija profesija nije vezana uz počinitelje/žrtve silovanja, koje smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikata manje uspješnom i uzrok ponašanja optuženika pripisuju njegovim unutarnjim karakteristikama skloniji su težim sankcijama maloljetnog optuženika za seksualni delikt.

Osobe čija profesija nije vezana uz tematiku seksualnih delikata i oni koji smatraju rehabilitaciju počinitelja seksualnih delikata manje uspješnom smatraju medijaciju manje prikladnom sankcijom za maloljetnog optuženika. Osobe koje imaju izraženije mitove o silovanju smatraju medijaciju primjerenijom sankcijom.

Ovim su se istraživanjem rasvijetlili stavovi o silovanju, žrtvama i tretmanu počinitelja seksualnih delikata na hrvatskom uzorku. Rezultatima se ostvaruje doprinos nedostatku spoznaja o sudovima procjenitelja vezanim uz seksualne delikte u slučajevima maloljetnog počinitelja i žrtve. Također je omogućen uvid u stavove o primjerenom sankcioniraju maloljetnih počinitelja seksualnih delikata te se ostvaruje mogućnost usporedbe stavova javnosti i aktualne hrvatske kaznene prakse. Uz navedeno, omogućen je i detaljniji uvid u doprinos socio-demografskih karakteristika i stavova sudionika procjenama krivnje optuženika i oštećenice te procjenama primjerenog sankcioniranja optuženika za seksualni delikt.

7. Literatura

- Adriaenssen, A. i Aertsen, I. (2014). Punitive attitudes: Towards an operationalization to measure individual punitivity in a multidimensional way. *European Journal of Criminology*, 12(1), 92-112. doi:10.1177/1477370814535376
- Bieneck, S. i Krahe, B. (2011). Blaming the victim and exonerating the perpetrator in cases of rape and robbery: Is there a double standard?. *Journal of interpersonal violence*, 26(9), 1785-1797. doi:10.1177/0886260510372945
- Bondurant, B. (2001). University women's acknowledgment of rape: Individual, situational, and social factors. *Violence against women*, 7(3), 294-314. doi:10.1177/1077801201007003004
- Cajner-Mraović, I. (1996): Mobilnost i socio-ekonomski status obitelji malodobnih počinitelja različitih kaznenih djela s elementima nasilja. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 3(1), 83-109.
- Cherniawsky, S. i Morrison, M. (2020). "You Should Have Known Better": The Social Ramifications of Victimization-Focused Sexual Assault Prevention Tips. *Journal of interpersonal violence*, 22(1), 1-22. doi:10.1177/0886260520913650
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd edition)*. Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Cowan, G. (2000). Beliefs about the causes of four types of rape. *Sex roles*, 42(9), 807-823. doi:10.1023/A:1007042215614
- Cowan, G. i Quinton, W. J. (1997). Cognitive style and attitudinal correlates of the perceived causes of rape scale. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 227-245.
- Deitz, S. R., Littman, M. i Bentley, B. J. (1984). Attribution of responsibility for rape: The influence of observer empathy, victim resistance, and victim attractiveness. *Sex roles*, 10(3-4), 261-280.
- Dellinger Page, A. (2010). True colors: Police officers and rape myth acceptance. *Feminist Criminology*, 5(4), 315-334. doi:10.1177/1557085110384108
- European Forum for Restorative Justice (2020). *Thematic Brief on Restorative Justice and Sexual Violence*. Leuven, Belgium. Pribavljeno 22.3.2021. s adrese <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2020-11/Thematic%20Brief%20on%20Restorative%20Justice%20and%20Sexual%20Violence.pdf>
- Feldman-Summers, S. i Lindner, K. (1976). Perceptions of victims and defendants in criminal assault cases. *Correctional Psychologist*, 3(2), 135-150.
- Follingstad, D. R., Li, C. R., Chahal, J. K. i Renzetti, C. M. (2021). Students' Perceptions of Justice: Application of Sanctions, Guilt, and Responsibility in Campus Sexual Assault Cases. *Journal of family violence*, 36(3), 307-324. doi:10.1007/s10896-020-00129-5
- Garačić, A. (2004). Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj za kaznena djela silovanja i zloporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno*

- pravo i praksu*, 11(2), 475-516. Pribavljeno 15.3.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/87560>
- Gelb, K. (2009). Myths and Misconceptions: Public Opinion versus Public Judgment about Sentencing. *Federal Sentencing Reporter*, 21(4), 288-290. doi:10.1525/fsr.2009.21.4.288
- Hindelang, M. J., Gottfredson, M. R. i Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger.
- Hockett, J. M., Smith, S. J., Klausning, C. D. i Saucier, D. A. (2016). Rape myth consistency and gender differences in perceiving rape victims: A meta-analysis. *Violence against women*, 22(2), 139-167. doi:10.1177/1077801215607359
- Howell, D. C. (2012). *Statistical methods for psychology*. Cengage Learning.
- Jerkov, M. (2000). *Seksualni delikti na štetu djece i mladih s posebnim osvrtom na Šibensko-kninsku Županiju*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Policijska akademija, Visoka policijska škola.
- Joyce-Wojtas, N. i Keenan, M. (2016). Is restorative justice for sexual crime compatible with various criminal justice systems?. *Contemporary Justice Review*, 19(1), 43-68. doi:10.1080/10282580.2015.1101689
- Kazneni zakon. *Narodne Novine*, 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019.
- Kerr, N., Tully, R. J. i Völlm, B. (2018). Volunteering with sex offenders: The attitudes of volunteers toward sex offenders, their treatment, and rehabilitation. *Sexual Abuse*, 30(6), 659-675. doi:10.1177/1079063217691964
- Koller-Trbović, N. i Gmaz-Luški, V. (2006). Primjena izvansudske nagodbe (medijacija) u pretkaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 933-956.
- Kopunović Legetin, S., Vuletić, S. i Šota, S. (2019). War Crimes of Rape in the Croatian War of Independence (1991–1995). *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 17(2), 229-248. Pribavljeno 20.8.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/222426>
- Krahé, B. (1988). Victim and Observer Characteristics as Determinants of Responsibility Attributions to Victims of Rape. *Journal of Applied Social Psychology*, 18(1), 50-58.
- Kurtović Mišić, A. i Garačić, A. (2010). Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 597-618.
- Laerd statistics (n.d.). *One-way MANOVA in SPSS Statistics*. Pribavljeno 12.7.2021. s adrese <https://statistics.laerd.com/spss-tutorials/one-way-manova-using-spss-statistics.php>
- Lemezina, I. (2016). *Obilježja mladih počinitelja seksualnih delikata na području grada Zagreba*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Pribavljeno 15.3.2021. s adrese <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:207070>
- Lonsway, K. A. i Fitzgerald, L. F. (1994). Rape myths. *Psychology of women quarterly*, 18(2), 133-164.

- Lukšić, M. (2016). *Obilježja počinitelja seksualnih delikata*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Pribavljeno 15.3.2021. s adrese <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:313117>
- Lussier, P., Van Den Berg, C., Bijleveld, C. i Hendriks, J. (2012). A developmental taxonomy of juvenile sex offenders for theory, research, and prevention: The adolescent-limited and the high-rate slow desister. *Criminal justice and behavior*, 39(12), 1559-1581. doi:10.1177/0093854812455739
- Ljubin, T. i Kamenov, Ž. (2004). Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studijskom usmjerenju. *Socijalna psihijatrija*, 32(2), 58–65.
- Mackey, D. A., Courtright, K. E. i Packard, S. H. (2006). Testing the rehabilitative ideal among college students. *Criminal Justice Studies*, 19(2), 153-170. doi:10.1080/14786010600764534
- Maričević, D., Glavina Jelaš, I. i Štrk, D. (2018). Analiza nekih viktimoloških čimbenika silovanja počinjenih u Hrvatskoj. *Policija i sigurnost*, 27(4), 365-379. Pribavljeno 12.3.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/215755>
- Martinjak, D. (2010). Povezanost nekih obilježja situacija i mjesta događaja kaznenog djela silovanja. *Policija i sigurnost*, 19(2), 154-162. Pribavljeno 18.3.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/79415>
- Martinjak, D. (2009). Oblici i načini prijavljivanja kaznenog djela silovanja. *Policija i sigurnost*, 18(3), 279-287. Pribavljeno 18.3.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/79353>
- Martinjak, D. (2003). Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 11(1), 93-104.
- Mayerson, S. E. i Taylor, D. A. (1987). The effects of rape myth pornography on women's attitudes and the mediating role of sex role stereotyping. *Sex Roles*, 17(5-6), 321-338.
- Me Too (n.d.). Pribavljeno 24.7.2021. s adrese <https://metoomvmt.org/>
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2021). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2020. godini*. Pribavljeno 1.7.2021. s adrese <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>.
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2020). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2019. godini*. Pribavljeno 1.7.2021. s adrese <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>.
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2019). *Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2009.-2018.* Pribavljeno 1.7.2021. s adrese <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>.
- Mirosavljević, A., Koller-Trbović, N. i Lalić-Lukač, D. (2010). Evaluacija uspješnosti izvansudske nagodbe u Stručnoj službi za izvansudsku nagodbu Zagreb. *Kriminologija*

i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 18(2), 77-95.

- Modly, D., Selimić, M. i Mršić, G. (1996). *Metodika istraživanja silovanja*. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Mužinić, L. i Vukota, L. (2010). Seksualni delinkventi - program prevencije recidiva. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 619-623.
- Mužinić, L. (2010). Terapija adolescenata, počinitelja seksualnih delikvenata. U L. Mužinić i Lj. Vukota (ur.), *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapče.
- Payne, D. L., Lonsway, K. A. i Fitzgerald, L. F. (1999). Rape myth acceptance: Exploration of its structure and its measurement using the Illinois rape myth acceptance scale. *Journal of Research in Personality*, 33(1), 27-68.
- Perry, G. P. i Orchard, J. (1992). *Assessment and treatment of adolescent sex offenders*. Professional Resource Press/Professional Resource Exchange.
- Petter, L. M. i Whitehill, D. L. (1998). Management of female sexual assault. *American Family Physician*, 58(4), 920.
- Pollard, P. (1992). Judgements about victims and attackers in depicted rapes: A review. *British Journal of Social Psychology*, 31(4), 307-326.
- Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: Mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Tim press.
- Radić, I. (2017). Hrvatski sustav maloljetničkih sankcija: trenutno stanje i prijedlozi za promjenu. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 24(1), 83-115.
- Regional Express (2021). *Pokrenuta peticija za uvođenje seksualnog obrazovanja u škole!*. Pribavljeno 24.7.2021. s adrese <http://www.regionalexpress.hr/site/more/pokrenuta-peticija-za-uvoenje-seksualnog-obrazovanja-u-shkole>
- Roberts, J. i Hough, M. (2005). Sentencing young offenders: Public opinion in England and Wales. *Criminal Justice*, 5(3), 211-232. doi:10.1177/1466802505055831
- Roberts, J. V. i Stalans, L. J. (2000). and Public Opinion. *The Handbook of Crime and Punishment*, 31.
- Schutte, J. W. i Hosch, H. M. (1997). Gender differences in sexual assault verdicts: A meta-analysis. *Journal of Social Behavior and Personality*, 12(3), 761.
- Skorupan, V. (2001). Razlike u modalitetima izvršenja kaznenih djela s elementima nasilja između agresivnih i neagresivnih maloljetnih počinitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 37(2), 111-126. Pribavljeno 15.4.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/11683>
- Vulama, G. (2012). Lažno silovanje. *Policija i sigurnost*, 21(2), 427-434. Pribavljeno 15.3.2021. s adrese <https://hrcak.srce.hr/87248>

- Wnuk, D., Chapman, J. E. i Jeglic, E. L. (2006). Development and refinement of a measure of attitudes toward sex offender treatment. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43(3), 35-47. doi:10.1300/J076v43n03_03
- Zakireh, B., Ronis, S. T. i Knight, R. A. (2008). Individual beliefs, attitudes, and victimization histories of male juvenile sexual offenders. *Sexual Abuse*, 20(3), 323-351. doi:10.1177/1079063208322424
- Zakon o sudovima za mladež. *Narodne Novine*, 84/2011, 143/2012, 148/2013, 56/2015, 126/2019.
- Žarković Palijan, T., Kovačević, D., Sarilar, M. i Radeljak, S. (2010): Tretman seksualnih delikvenata. U L. Mužinić i Lj. Vukota (ur.), *Tretman seksualnih delikvenata i zaštita zajednice* (str.137-156). Zagreb: Medicinska naklada, Psihijatrijska bolnica Vrapče.
- Ženska soba (2017). *Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju*. Pribavljeno 4.7.2021. s adrese <http://zenskasoba.hr/hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>.

8. Prilozi

Prilog 1.

Cjelovita ljestvica na engleskom jeziku „*Illinois Rape Acceptancy Scale Short Form - IRMA-SF*“ (Payne i sur., 1999):

1. If a woman is raped while she is drunk, she is at least somewhat responsible for letting things get out of control.
2. Although most women wouldn't admit it, they generally find being physically forced into sex a real "turn-on."
3. If a woman is willing to "make out" with a guy, then it's no big deal if he goes a little further and has sex.
4. Many women secretly desire to be raped.
5. Most rapists are not caught by the police.
6. If a woman doesn't physically fight back, you can't really say that it was rape.
7. Men from nice middle-class homes almost never rape.
8. Rape accusations are often used as a way of getting back at men.
9. All women should have access to self-defense classes.
10. It is usually only women who dress suggestively that are raped.
11. If the rapist doesn't have a weapon, you really can't call it a rape.
12. Rape is unlikely to happen in the woman's own familiar neighborhood.
13. Women tend to exaggerate how much rape affects them.
14. A lot of women lead a man on and then they cry rape.
15. It is preferable that a female police officer conduct the questioning when a woman reports a rape.
16. A woman who "teases" men deserves anything that might happen.
17. When women are raped, it's often because the way they said "no" was ambiguous.
18. Men don't usually intend to force sex on a woman, but sometimes they get too sexually carried away.
19. A woman who dresses in skimpy clothes should not be surprised if a man tries to force her to have sex.
20. Rape happens when a man's sex drive gets out of control.

Prilog 2.

Prijevod cjelovite *Ljestvice prihvaćanja mitova o silovanju u kratkoj formi* („*Illinois Rape Acceptancy Scale Short Form - IRMA-SF*“) (Payne i sur., 1999) na hrvatski jezik učinjen za potrebe ovog istraživanja:

1. Ako je žena silovana dok je pijana, barem je djelomično odgovorna što je dopustila da „stvari izmaknu kontroli“.
2. Mnoge žene potajno žele biti silovane.
3. Ako se žena fizički ne brani, ne može se reći kako se stvarno radilo o silovanju.
4. Većinu silovatelja ne uhvati policija.
5. Ako je žena voljna ljubiti se s muškarcem, onda nije veliki problem ako on „otiđe i malo dalje“ i ima seksualni odnos s njom.
6. Muškarci iz dobrih, bogatijih obitelji gotovo nikada ne siluju.
7. Iako to većina žena ne bi priznala, one općenito smatraju kako je biti fizički prisiljena na seks stvarno „uzbuđujuće“.
8. Optužbe za silovanje se često koriste kao način osvete muškarcima.
9. Sve žene bi trebale imati pristup tečajevima samoobrane.
10. Uobičajeno je da samo žene koje se oblače zavodljivo budu silovane.
11. Ako silovatelj nema oružje, ne može se reći kako se stvarno radi o silovanju.
12. Malo je vjerojatno da se silovanje dogodi u vlastitom, ženi poznatom susjedstvu.
13. Žene su sklone pretjerivati u tome koliko na njih silovanje utječe.
14. Mnoge žene zavode muškarca i onda govore kako su silovane.
15. Poželjno je da ženska policijska službenica razgovara sa ženom koja je prijavila silovanje.
16. Žena koja „provocira“ muškarce zaslužuje sve što bi joj se (nakon toga) moglo dogoditi.
17. Kada su žene silovane, to je često zato što nisu jasno rekle „ne“.
18. Muškarci obično ne namjeravaju ženu prisiliti na seks, ali ih ponekad seksualno uzbuđenje previše ponese.
19. Ženu koja se oskudno odijeva ne bi trebalo iznenaditi ako je muškarac pokuša prisiliti na seks.
20. Silovanje se dogodi kada muškarčev seksualni nagon izmakne kontroli.

Prilog 3.

Opisi seksualnog delikta – vinjete

1. PASIVNA OBRANA x SEKSUALNO AKTIVNA x POKUŠAJ SILOVANJA

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako je do sada imala više seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrivio usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju. Oštećena je počela plakati i moliti da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

2. PASIVNA OBRANA x SEKSUALNO NEAKTIVNA x POKUŠAJ SILOVANJA

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako do sada uopće nije imala seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrivio usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju. Oštećena je počela plakati i moliti da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

3. AKTIVNA OBRANA x SEKSUALNO AKTIVNA x POKUŠAJ SILOVANJA

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.), koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako je do sada imala više seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrivio usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju. Oštećena ga je počela udarati i vikati da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

4. AKTIVNA OBRANA x SEKSUALNO NEAKTIVNA x POKUŠAJ SILOVANJA

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.), koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako do sada uopće nije imala seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice,

a drugom joj prekrilo usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju. Oštećena ga je počela udarati i vikati da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

5. PASIVNA OBRANA x SEKSUALNO AKTIVNA x SILOVANJE

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako je do sada imala više seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrilo usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju i svojim spolovilom penetrirao u njeno. Oštećena je počela plakati i moliti da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

6. PASIVNA OBRANA x SEKSUALNO NEAKTIVNA x SILOVANJE

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A. R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako do sada uopće nije imala seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrilo usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju i svojim spolovilom penetrirao u njeno. Oštećena je počela plakati i moliti da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

7. AKTIVNA OBRANA x SEKSUALNO AKTIVNA x SILOVANJE

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako je do sada imala više seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrilo usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je plegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju i svojim spolovilom penetrirao u njeno. Oštećena ga je počela udarati i vikati da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.

8. AKTIVNA OBRANA x SEKSUALNO NEAKTIVNA x SILOVANJE

U parku je maloljetni optuženik (P.M., 17 g.) susreo maloljetnu oštećenicu (A.R., 16 g.) koju od ranije poznaje iz škole po pričama kako do sada uopće nije imala seksualnih partnera. Sjedili su na klupi i razgovarali, kada je optuženi jednom rukom primio grudi oštećene preko majice, a drugom joj prekrivio usta. Zaprijetio joj je „Počneš li vikati, prebit ću te!“ i zavukao joj ruku pod majicu te je počeo ljubiti po vratu. Silovito ju je polegao na klupu, strgnuvši joj hlače i gaćice. Raskopčao je svoje hlače i bokserice te legao na nju i svojim spolovilom penetrirao u njeno. Oštećena ga je počela udarati i vikati da ju pusti. Začuvši korake, optuženi se ustao, obukao i otišao brzim korakom.